

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Michal Capko

Mýtus o Přemyslovi Oráčovi

Diplomová magisterská práce

2017

Souhrn práce

Diplomová práce analyzuje církevní texty v nichž je zachycen příběh o Přemyslovi Oráčovi a snaží se postihnout, zda tento příběh odpovídá předkřesťanské religiozitě obyvatelstva českých zemí, či zda jde o literární výpůjčku. Zaměřuje se v rámci popperovské filosofie vědy na předpoklady, na nichž stojí dosavadní výklad tohoto příběhu, a podrobuje je kritice. Hledá také latinský žánr textu, v němž se příběh o Přemyslovi Oráčovi nachází, dotýká se i církevního pojetí dějin. Ukazuje na rozdíl mezi středověkým a novověkým pojetím historie, na chybné uchopení tématu obrozenci a na problém kanonického a pozitivistického pojetí vědy, které vede k mylným závěrům. Rozklíčovává dobový význam slova oráč a způsob, jakým je v příběhu vytvořena postava Libuše. Neopomíná rovněž zmínku o dalších oráčích ve středověkém světě a dává je do souvislosti se zjištěními okolo Přemysla.

Všimá si také ideologické tendence některých novodobých historiků, o tématu pojednávajících, a problémů, které jejich předpoklady do vědeckých závěrů přinášejí.

Klíčová slova:

oráč, Sibyla, sv. Augustin, sv. Isidor Sevillský, Vergilius, Kosmas, Kronika Čechů, Popperova filosofie vědy, latinské textové žánry, fabula, historia, dějiny spásy

Summary

This work is analyzing church texts, where we can read story about Přemysl the Ploughman and it is trying to decide, if this story is adequate to pre-Christian religiosity of the people of Czech lands, or if it is literary borrowing. Using Popper's method of science, it seeks for assumptions which have influenced interpretation of this story. It shows analysis of the term „ploughman“ in the interpretation of the age, where he was written and method how prophetess Libuše was invented. It also compares other ploughmen of the Middle-Ages.

Work also shows ideologist dependency of the some nowadays historians which are interested in this story and problems which their assumptions are putting into their works.

Key words:

ploughman, Sibyll, Saint Augustine, Saint Isidore of Seville, Vergil, Kosmas, Chronicle of the Czechs, Popper's philosophy of science, latin text genres, fabula, historia, salvation history

Obsah

1. Předmluva	1
2. Předpoklady a kontinuita	4
2.1. Kde se bere potřeba mít vlastní dějiny	7
2.2. Kde se bere potřeba mít slavnou budoucnost	10
2.3. Kde se bere potřeba ústní tradice	10
2.4. Lišící se předpoklady - středověk, novověk	12
2.4.1. Středověk	12
2.4.2. Novověk	13
2.5. Má středověk jiné potřeby, jiná očekávání?	14
2.6. Staronový pohled na texty s příběhem o Přemyslu Oráčovi	17
2.6.1. Bod první, texty křesťanské	17
2.6.2. Bod druhý, texty latinské	25
2.6.3. Latinské žánry	27
2.6.4. Bájně příběhy starců	30
2.6.5. Předlohy pro Kosmovu fabulu	36
3. Křesťanští oráčové	49
4. Závěr	50
5. Bibliografie	50

1. Předmluva

Při otázce, zda je mýtus o Přemyslu Oráči křesťanský či předkřesťanský, je třeba si nejprve vyjasnit východiska. Matně si vybavujeme Jiráskovy Staré pověsti české¹, případně Kosmovu kroniku². Ti obeznámenější z nás mohou vzpomenout ještě Kristiánovu legendu³, kde také útržek tohoto příběhu je zaznamenán, někteří vzpomenou na Mathauserův⁴ obrázek scény, kdy poselstvo vyslané Libuší dorazilo do Stadie a oznamuje Přemyslovi, že je vyvolen. Umělečtější založení jedinci si ještě vybaví malbu ve Znojenské rotundě⁵ nebo Maškův⁶ obraz Libuše.

Takto nějak se příběh o údajném zakladateli přemyslovské dynastie ozývá v našem vědomí až do dnešních dnů.

Ozývá se v nás proto, že nebyl zapomenut, ale nějakým způsobem *tradován*. Ústně, písmem či obrazem. A v našem vědomí se objevuje podle toho, s čím z těchto výše zmíněných podání jsme byli ve svém životě konfrontováni. Jedná se však o útržkovité povědomí. Neznáme příběh vzniku tohoto příběhu celý, neznáme pozadí, nevíme, zda autoři, jenž jej reprodukuje, jsou jeho interprety či přímými autory. Ozývá se v nás tak jeho pouhé reziduum. Odlesk. A slovy popperovského pojetí vědy⁷ v nás vytváří jistý druh předpokladu. A to předpokladu ne ledasjakého. Ne, nejde o rutinní reprodukování nějakého vágního příběhu. Český čtenář je celou **dosavadní tradicí podání** tohoto příběhu *veden* k tomu, že očekává, že se tento příběh stal, nebo že má přinejmenším pravdivé dějinné jádro. Předpokládá, věří, že příběh o Přemyslu Oráči je součástí jeho vlastních dějin, jedním z kořenů jeho české identity, tedy něčím, o čem se nespekuluje, ale něčím, *čemu se věří*, neboť nám pomáhá udržovat národní sebevědomí.

Ale dejme si jinou otázku: můžeme si být jisti, že *to tak bylo*? Proč je vlastně pro nás *důležité, mít nějaké vlastní dějiny*, obsazené bájnými postavami, které nám zaručují, že máme jakýsi rodokmen, jakousi *minulost národa*, či postavou, v přemyslooráčském příběhu zmíněnou, věštkyni, která národu věští *slavnou budoucnost*?

1) Poprvé vydány roku 1864, v edici Vilímkova knihovna mládeže dospívající.

2) Napsána okolo roku 1120, z latiny přeložena poprvé jako *Kosmůw letopis český*: S pokračováními kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázwského. Přeložil W. W. Tomek. Praha: Nadání Františka Palackého, 1882, posléze byl tento překlad převzat a upraven Karlem Hrdinou (Kosmova kronika česká. Praha: Melantrich, 1947) a tento upraven a znovuvydán Marií Bláhovou (Kosmova kronika česká. Praha: Svoboda, 1972).

3) Ludvíkovský, Jaroslav. Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svatě Ludmily. Praha: Vyšehrad, 1978.

4) Josef Mathauser, český malíř. Žil v letech 1846-1917. Jeho obrazy spojené s Přemyslem a Libuší jsou např. v díle *Historie českého národa v obrazech (vydáno asi 1930)*.

5) Rotunda svatě Kateřiny ve Znojmě, s freskami v románském stylu, zobrazujícími jak údajný příběh vyvolení Přemysla Oráče, tak moravská knížata.

6) Karel Vítězslav Mašek, český malíř a pedagog. Žil v letech 1865-1927.

7) Karl Raimund Popper, rakouský filosof a teoretik vědy, žil v letech 1902-1994. Jeho pojetí vědy se vymezilo proti dosavadnímu pozitivistické představě o neutralitě faktů a snaze o verifikaci teorií. Přináší poznatek, že každá fakta jsou závislá na předpokladech, s kterými člověk k výzkumu přistupuje. A jako vědeckou metodu používá snahu nikoliv o verifikaci, nýbrž o falzifikaci teorie. Viz např. Popper, Karl R. Logika vědeckého zkoumání. Praha: Oikymen, 1997.

Obyčejného člověka tyto otázky spíše zarazí. Nechápe jejich možné pozadí. Tím méně se v něm mohou vynořovat nějaké odpovědi. Ale vědce zvyklého si různé otázky klást a na ně odpovídat, by zarazit neměly. Směřují totiž k tomu, jak sami myslíme, a jakým způsobem určité jevy interpretujeme. Jaké máme předpoklady. Ano, jsme zpět u Poppera. A k jeho pojetí vědy se v této studii hlásím. Nikoliv k pozitivistickému shromažďování materiálu, ve snaze učinit vědu součtem znalostí, ale k vytváření hypotéz, které se budu snažit falzifikovat. Díky Popperovi totiž víme, že *předpoklady zkreslují výsledky bádání*, že cesta pozitivistického pojetí vědy nevede v některých případech k uspokojivým výsledkům. Stanovuje si totiž často odpověď **předem**, a poté pro ni hledá důkazy.

To by ovšem kriticky založený badatel měl odmítnout. Jde totiž o svého druhu *ideologii*, nikoliv vědu. Ideologie zná také odpověď předem, jen hledá cesty, jak ji prosadit, rozmnožit povědomí o ní mezi mnoho lidí, navzdory všem překážkám. A jelikož se v této práci budu snažit pohybovat na poli vědy a nikoliv ideologie, moje metodické východisko je jasné. Stanovit hypotézu a poté se ji snažit falzifikovat. Nebo, slovy Carnapovými⁸, odstranit z výzkumu metafyziku⁹.

Stejným způsobem odmítám pojmut téma kompilačním způsobem, obvyklým u tohoto tématu u historiků. Po přečtení řady studií totiž vyplývá, že dosavadní bádání v této oblasti vede k řadě sobě odporujících zjištění. Hypotéza, že přemyslooračský příběh a příběhy s ním související, jsou našimi dějinami, notabene podávanými ústně, vede ve výsledku k řadě anomálií¹⁰.

8) Rudolf Carnap, německý filosof, matematik a vědec v oblasti logiky. Žil v letech 1891-1970.

9) Tj. věty či tvrzení, které jsou abstraktní a v zásadě netestovatelné. Viz např. jeho knihu *Philosophy and Logical Syntax* (1935). Mezi metafyzická tvrzení v oblasti tématu mého výzkumu považuji např. teorii hlásající, že to co zapsali Kosmas nebo Kristián, se opírá o lidovou ústní tradici. Pro takovéto tvrzení však není žádná věcná opora (samo Kosmovo svědectví o tom, že zapsal pověsti, je nutno vzít do kontextu s tím, co o žánru své tvorby píše) a ono samo o sobě odpovídá spíše potřebám autorů z dob národního obrození. Kdy platilo zhruba toto: čím hlubší, slavnější a bohatší historii máme, tím větší máme právo na existenci. Tendence zpracování pramenů takto ovlivněnými autory je pak očekávatelná.

10) Kriticky postupující badatel již po přečtení několika dosavadních děl na přemyslooračské téma (z nejznámějších např. Třeštík, Dušan. *Mýty kmene Čechů* (2003). Kalandra, Závíš. *České pohanství* (reprint 2003). Karbusický, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny* (1995). Sadílek, Josef. *Kosmovy staré pověsti ve světle dobových pramenů* (1997). Králík, Oldřich. *V příšeří české protohistorie. Kus metodologie a polemiky* (1969)) začíná vidět, že se badatelé nemohou shodnout.

Už to samo o sobě je pozoruhodné, a je vhodné zkoumat nikoliv údajná fakta jako taková, nýbrž v popperovském duchu předpoklady, s kterými tito autoři pracují. To platí zejména ve chvíli, kdy Vladimír Karbusický referuje o snaze dvou komunistických historiků, Františka Grause a Zdeňka Fialy, **zajistit nevydání** jeho monografie, která svým pojetím neodpovídala jejich lidově-marxisticko-pozitivistickým předpokladům a raději šla cestou komparistiky pramenů (viz Karbusický (1995, str. 280-281). Je také nutno brát na zřetel, že do této školy patří i Dušan Třeštík (žák Grausův), a že předmluvu Kosmovy kroniky vydané roku 1972 Marií Bláhovou psal Zdeněk Fiala. Právě tito autoři a jejich žáci dominují současnému povědomí o výsledcích bádání týkajícího se Kosmovy kroniky a témat s ní spjatých. Jak je vidno na reakcích dvou výše zmíněných historiků na Karbusického monografii, věda je zde ve službách ideologické či politické objednávky, která se však nakonec také dá zkoumat (především pak, jaké předpoklady do vědeckého výzkumu vkládá a nakolik jsou ty či ony oprávněné). Navíc je nutno vzít rovněž na zřetel, že v

Neexistuje shoda a rozptýl dosavadních závěrů je příliš velký:

Oráč je porůznu ztotožňován s římským diktátorem Cincinnatem, nahými ženami oborávajícími ves proti moru, Romulem zakládajícím Řím, či prostě s jedním z řady raných evropských panovníků, kteří měli údajně všichni být na začátku zemědělci. Jelikož se tématu přede mnou věnovala už řada badatelů několika generací, a nebyla s to dosáhnout nějakého jednotného výsledku, jsem nucen výsledky dosavadního bádání přinejmenším revidovat.

Vysvítá zde, s trochou zjednodušení, přibližně 5 dominantních paradigmat, v rámci kterých je přemyslovrácké téma pojednáno:

- 1) středověká teologie dějin spásy¹¹ (Kristián, Kosmas)
- 2) budování dynastického mýtu císařem Karlem IV. (Pulkava, Dalimil, Hájek z Libočan)
- 3) obrozenecko-romantické budování národa (František Palacký, Pavel Josef Šafařík, Josef Jungmann, Alois Jirásek)
- 4) pozitivisticko-kritická analýza (Josef Pekař, Josef Sadílek, Vladimír Karbusický, Oldřich Králík)¹²
- 5) pozitivisticko-marxisticko-folkloristická syntéza (Záviš Kalandra¹³, Dušan Třeštík, František Graus, Zdeněk Fiala)

2. Předpoklady a kontinuita

Co se týče dneška, můžeme hovořit o jisté kontinuitě dnešního bádání s obrozeneckým,

českém jazyce stále koluje dokola vydávaný Hrdinův/Bláhové překlad (1972, 1975, 2004, 2005, 2012), komentovaný (předmluva, doslov) spíše autory Grausova ražení (Třeštík, Fiala).

11) Tato práce je zaměřena především k předpokladům tohoto období, neboť právě zde dochází k zapsání příběhu o Přemyslovi Oráčovi. Pozdější produkce už tyto předlohy modifikuje či reinterpretuje v duchu nových předpokladů.

12) Jistým předchůdcem těchto autorů je již Gelasius Dobner se svou kritikou Hájkovy kroniky. Viz např. Haubelt, Josef. Dějepisectví Gelasia Dobnera. Praha: Univerzita Karlova, 1979. Metodologicky pracuji ponejvíce v rámci jejich předpokladů a postupů, byť s některými body v rámci tématu se vyrovnávám vlastním způsobem.

13) Kalandru uvádím pro jeho folkloristické zaměření a jsem si vědom toho, že byl zpočátku ve svých názorech komunistickými myšlenkami ovlivněn a marxismus měl nastudovaný, nakonec byl Československým komunistickým režimem v roce 1950 popraven jakožto "trockista".

Zde je nutno vypíchnout, jak blízka si mohou být folkloristická a marxistická témata, jejichž údajná fakta jsou hromaděna v pozitivistickém stylu a vykládána na podkladě marxisticko-leninské teorie, s vazbou na romanticko-nacionalistická předporozumění. Jejich jádrem je vždy "lid", "obyčejný člověk" či "rolník". Tedy obdobně, jak komunistická ideologie převzala odkaz husitský, pracuje také s odkazem obrozeneckým a folkloristickým – reinterpretuje je v rámci komunistického pojetí dějin. To si z obrození bere především vazbu na "lid" a antiněmecký patos (ten především po druhé světové válce).

neboť současní historici navazují na ty předešlé, a na začátku této linie nacházíme zejména Josefa Jungmanna a Františka Palackého. Literatura, produkovaná v rámci tohoto paradigmatu vykazuje známky *kánonu*, čili autoritami odsouhlasených, sdílených a opisovaných textů. Nestanovují se ani neverifikují či nefalzifikují hypotézy, pouze se v pozitivistickém duchu shromažďování faktů opisují a rozvíjí do té doby vyprodukovaná díla, aniž by byla podrobena zevrubné kritice. Jde o užívání chybného druhu argumentu. *Argumentu autoritou* nebo většinou. Reprodukují se domněnky a myšlenky, některé (zejména ty základní, hypotézotvorné) nejsou ověřovány, pouze reprodukovány. Sdílená kanonická literatura vytváří závazný druh interpretace, stále dokola považujeme Přemysla za zemědělce, kterého si nějaká věštkyně zvolila za manžela. Ti hloubavější zkouší jít hlouběji do minulosti, komparovat skrovný materiál v rámci indoevropistického paradigmatu. Dušan Třeštík zkouší komparovat sňatek Přemysla a Oráče v rámci frazerovského výkladu "svatého sňatku"¹⁴, všímá si i Krappeho folkloristických studií¹⁵. Výsledkem je totální chaos. Rozptyl závěrů narůstá. Cincinnatus, nahá žena, Romulus, zemědělec, svatý sňatek, praindoevropský mýtus... *A stále se prý pohybujeme v oblasti vědy*.

Věda je však od slova vědět. Nikoliv domnívat se. Takže dosavadní produkci je třeba podrobit kritice, a hledat její stežejní, pro další interpretační vývoj slabá místa a ta argumentačně napadnout, neboť ani za asi 200 let nebyla věda v této oblasti schopná nějakého jednotného závěru. Vypadá to tak, že dosavadní věda neví (nanejvýš tuší). Ano, můžeme být v pokušení s jednotlivými argumenty polemizovat, pokoušet se je vyvracet, či potvrdovat, ale na našem případném výsledku jako celku to nic nezmění. Nanejvýš na jednotlivých detailech.

Nynější převažující trend bádání se totiž pohybuje stále v jednom a tomtéž **předpokladu**:

Jde o naše nebo indoevropské dějiny, zachycené ústně a na počátku našeho písemnictví zachycené i písmem.

Vkrádá se mi nyní Blochova¹⁶ pro některé badatele dechberoucí a pro některé snad i zákeřná otázka: "*A jak to můžete vědět?*"¹⁷

Pohotový badatel začne odpovídat: Neboť Kosmas, neboť Dalimil, neboť Palacký, neboť Tille, neboť Pekař, neboť .... Dosad'te si sami. To je ale stále tentýž problém: argument autoritou. Tedy argument v rámci vědy chybný. *Logical fallacy*. Chceme totiž vědecky

14) James Frazer: Zlatá ratolest. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. Kapitola posvátný sňatek (str. 139n).

15) Krappe, Alexander Haggerty. The Ploughman King, a Comparative Study in Literature and Folklore. Revue hispanique, 1919.

16) Marc Bloch. Francouzský historik – medievista. Žil v letech

17) Viz Bloch, Marc. Obrana historie aneb historik a jeho řemeslo. Praha: Argo, 2011. Str.

použitelný důkaz, nikoliv něčí domněnky.

Námítka: Kosmas byl očitým svědkem....

Odpověď: Čeho? Jak Libuše v transu věští Čechům slavnou budoucnost? Nebo snad šel kolem, když zrovna odpočíval a přicházela k němu Libušina družina? Nebo snad víme něco o tom, že by se procházel po venkově, a alespoň od místních zjišťoval cosi o starých příbězích?

Kámen úrazu, na který upozornil již O. Králík¹⁸ je, že jako bernou minci v historickém bádání můžeme brát pouze svědectví o době, v níž daný autor žil. Zbytek je značně nejistý. I samo předpokládáné "ústní podání" je slabým argumentem. Vysvětlím proč.

18) Králík, Oldřich. V příšeří české protohistorie. Kus metodologie a polemiky (1969)

Zkusme si nyní vybavit silnou událost v našem dětství, dejme tomu v 6ti letech. Do jaké míry jsme si schopni vybavit tváře, oděvy a situaci, která se tehdy odehrála. Matně se nám vybavují tváře nebo pojmy jako otec, matka... Ale ať napínáme paměť jakkoliv, jde jen o mlhavé vzpomínky.

Zkusme si nyní vybavit "staré pověsti české", které nám četli rodiče. Co z toho si pamatujeme, do jaké míry jsme schopni vykreslit postavy, jejich oděvy, děje, interakce. Výsledek je alespoň u mne o mnoho lepší.

Můžeme se ptát proč. Tyto dvě vzpomínky jsou totiž odlišně zaznamenané.

První je zaznamenána námi očitě a to co je očitého, jsme zvyklí převádět převážně do *obrazů, pocitů* spojených s několika málo pojmy.

Ta druhá, nám byla čtena, byla tedy převedena do slov, přesně ohraničených pojmy. Ta jsou na rozdíl od obrazů ještě doprovázena zvukem (četba či vyprávění od rodičů). Lépe si je tak pamatujeme. Nevybavujeme si sice obrazy (události jsme nezažili), ale příběh jako takový se nám lépe vryl do paměti. Kdežto vzpomínka na vlastní dětství je kvůli fixaci zrakem a dojmem více obrazová a více pocitová. Hůře se přenáší do slov. I například Jan Amos Komenský si je vědom toho, že naše paměť je slabá, a že je třeba ji ohradit "zábradlím písma". Tedy viděné zaznamenávat písmem, aby nebylo zapomenuto.

To však nebrání tomu, aby byla historická paměť různými romanticky založenými jedinci přeceňovaná, v rozporu s realitou. Zhodnocení kongnitivních schopností člověka a jeho *reálných* schopností uchovat události v paměti u takových autorů pochopitelně chybí. O to snáz se pak buduje ideologický obraz dumézilovské ultrahistorie, praindoevropského ráje či slavné minulosti předků.

A do třetice: zkusme si vybavit událost, kterou s námi zažili další lidé, o kterých víme. Jak budou o ní referovat s odstupem času dnes. Dá se očekávat, že každý vyloží událost vlastními slovy, neboť každý vnímáme svoje okolí jinak a používáme vlastní pojmový aparát. V rámci takového podání nemůže existovat pojmová či slohová shoda. **Shoda může nastat pouze v okamžiku, kdy je událost převedená do slov, a tato slova v konkrétním slohu jsou sdílena v rámci nějaké skupiny.** Až zde dochází k skutečnému záznamu událostí. Při převodu do slov. Až slova, nikoliv pocity, zřetelně ohraničují děje či postavy.

Vraťme se nyní zpět ke Kosmovi. Nikoliv našim prvním historikům, ale k němu. Neboť u něj (a u Kristiána) historická obec předpokládá, že měli kontakt s jakousi ústní tradicí či jejími svědky, a přepsali ji do svých textů. A jelikož to prý byla ústní tradice, tak je to tradice domácí, naše, a Kosmova kronika je tak záznamem našich dějin. Dějin, o

kteří se jako správní vlastenci můžeme najisto opřít.

Skutečně? Kde se vlastně vzala tato potřeba mít vlastní dějiny, podepřené ústní tradicí? Proč je pro naše historiky důležitá - proč se vlastně stali historiky (a ne třeba psychology?). Je to skutečně odraz myšlenkových pochodů křesťanského světa doby Kristiánovy a Kosmovy, tedy doby, v níž měl být příběh přepsán do textu?

Je nutno tento předpoklad, tento horizont očekávání podrobit kritice. Neboť právě na něm stojí celé dosavadní badání, s neuspokojivými výsledky - ohromným rozptylem závěrů předchozích badání.

Položme si tyto otázky znovu vedle sebe:

- 1) Kde se bere potřeba mít vlastní dějiny?¹⁹
- 2) Kde se bere potřeba mít slavnou budoucnost?
- 3) Kde se bere potřeba ústní tradice?
- 4) Odpovídají tyto potřeby době Kristiánově a Kosmově? (druhá polovina 10. století - počátek 12. století)
- 5) Má tato jejich doba jiné potřeby, jiná očekávání?

2.1. Kde se bere potřeba mít vlastní dějiny.

Pro průměrného Evropana je historické vědomí samozřejmostí. Známe svoje datum a letopočet narození, používáme kalendář, zajímáme se o to, co bylo, někteří historii i studují. Zajímá nás, co již pominulo, co nás předcházelo, a nezřídka tomu klademe větší důraz, než na nejistou přítomnost. Mnozí také znají evoluční teorii, která hlásá, že se vše vyvíjí kupředu, od jednoduchého ke složitému, od primitivního k vyspělému, od zastaralého k novému, atd. Známe také slovo apokalypsa či armageddon, před 17ti lety někteří s napětím očekávali konec světa²⁰, řada důchodců navštěvujících krematoria nežije již v přítomnosti, ale připravuje se na umírání...

Znepokojuje nás konec našeho žití. Smrt. Nevíme, co bude poté. Jsme však také jako Evropané ovlivněni křesťanskou kulturou, která nám náš vztah k minulosti a budoucnosti ukotvuje v jasně definované koncepci. Ano, Marc Bloch se svými slovy "*křesťanství je*

19) Marc Bloch píše o "*embryogenetické posedlosti*" (tj. posedlosti hledání počátků, pokud možno až k "embryonálnímu stavu"), a kapitolu o tomto tématu nazývá "Modla počátků". Viz Bloch, Marc. *Obrana historie aneb historik a jeho řemeslo*. Praha: Argo, 2011. Str. 49.

20) Zajímavou studii na toto téma napsala religionistka Zuzana M. Kostičová: Viz Zuzana M. Kostičová. 2012: *Mayský kalendář, transformace vědomí, dva světy a rovnováha*, Praha: Malvern 2011.

*náboženstvím historiků*²¹ nemýlil. Protože kultury mimo židokřesťanský rámec (a mimo z něj do jisté míry vzniklý islám), mají svůj vztah k historii naprosto odlišný a některé i chladný. Historie je třeba ani nezajímá. Kdežto průměrného Evropana stále ano.

Jaká je ona křesťanská koncepce dějin?

Jedná se o teologii dějin spásy. Vznikla, jak víme z různých studií, ze specifických podmínek, kterým byli vystaveni první křesťané v Římské říši. Jejich sekta (tehdy ještě bez pejorativního nádechu), byla římskou inteligencí obviněna, že nemůže prokázat, že má religio. To jest, že není součástí římských obřadních tradic, které mají svůj původ hluboko do minulosti. Tradice, jak víme například u Cicera²², neznamovala víru v bohy, či radostnou zvěst (evangelium), s kterou přichází křesťané. Říman nevěřil v existenci bohů ani se většinou těmito otázkami vyjma filosofů nezabýval. Udržoval však rituál k bohům, neboť tak konali jeho předkové. Jeho kompetence sloužit rituály tak vycházela z performativního napodobování otců a dědů. To byla vlastní tradice, římské religio. A na toto se římské orgány ptaly prvních křesťanů. “Můžete se prokázat nějakou takovou tradicí?”

Odpověď křesťanů byla logicky záporná, neboť Kristus dle jejich doktríny vstoupil do dějin z jejich hlediska teprve nedávno. Neměli tedy religio, a byli kvůli tomu římskými orgány pronásledováni, pro podezření, že podkopávají římskou státnost. Podobné to bylo i s omítáním poklonit se císaři, neboť pro křesťana je nemyslitelné, klanět se komukoliv kromě Boha.

Museli proto přijít s novým způsobem argumentace.

Za první. Navázali na židovské pojetí dějin. To, zejména v Genezi, hovoří o tom, že Bůh stvořil tento svět v šesti dnech, spolu se vším co do něj patří, a na konci tohoto tvůrčího období stvořil i člověka. Adama a Evu. Tito se nechali svést k hříchu satanem (v podobě hada), a pojedli jablko ze stromu Poznání. To je považováno jako vzpora proti Stvořiteli, snaha být jako on (“*Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré a zlé.*” Gn 3:5). Bůh je tedy vyhnal z rajské zahrady ve které žili, a od té doby byli odsouzeni k tomu, aby Adam v potu tváře získával chléb, a Eva rodila v bolestech děti a byla mu poddána. Ozývají se zde zejména pro židovské pojetí dějin zásadní slova, křesťany zvaná také protoevangelium:

“Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a

21) Bloch, Marc. Obrana historie aneb historik a jeho řemeslo. Praha: Argo, 2011. Str. 36.

22) Cicero, Marcus Tullius. O přirozenosti bohů. Praha: Jan Laichter, 1948.

ty jemu rozdrtiš patu.” (Gn 3:15)

Již zde, v první knize Bible, zaznívá jasný koncept:

Člověk žije u Boha v ideálním stavu, chce se mu však vyrovnat a hřeší tak. Bůh jej za trest z ráje vyhání, uděluje mu ve světě těžký život. Ten bude provázen věčným bojem mezi lidským pokolením a svody satana (“símě tvé a símě její”), než nakonec lidský potomek nad satanem zvítězí. Židé tato slova čtou jako příslib Mesiáše (pomazaného), který bude poslán od Boha jako král a prorok, aby vysvobodil vyvolený lid. Křesťané tuto argumentaci využili způsobem sobě vlastním. Krista ztotožnili s židovským Mesiášem (tj. Bůh ho již seslal, splnil svůj slib) a Římanům vyložili příběh úplně novým způsobem.

Použili dva zásadní argumenty:

1) Židé tu byli dávno před Římany, a mohou doložit biblickým rodokmenem svůj původ až k Adamovi. Jsou tedy starší a původnější, a jejich praotec Adam žil před pádem do hříchu v rajske zahradě. Jelikož je Adam přes Šéta, Noeho, Jafeta, aj. praotcem celého lidstva, jsou jeho potomky i Římané, a jejich náboženství je falešné, neboť bylo pokřiveno hříchem pádu do tohoto světa. Kdežto v rajske zahradě ještě bylo náboženství pravé.

2) Židé tu sice byli již před Římany, ale odmítli Božího syna, který přišel falešné náboženství vymýtit, spasit svět od hříchu a lidstvu tak podává pomocnou ruku, tím, že na sebe přijal fyzické tělo a zázrakem zmrtvýchvstání dokázal, že nad hříchem lze zvítězit. Křesťané jsou jeho následovníky a hlásají jeho slova. Kdo těmto slovům uvěří, a bude konat podle Ježíšových slov (Nového zákona), bude od hříchu zachráněn také.

Křesťané jsou tak posly samotného Stvořitele, který se vtělil do dějin, aby hříchem pokleslé lidstvo zachránil. Jejich religio je tak to pravé, a to římské falešné. Navíc apoštolům dle evangelií Ježíš ohlásil, že je Alfou a Omegou, počátkem i koncem. Že přijde na konci časů znovu, a bude soudit skutky živých i mrtvých. Tedy, zda se lidé chovají podle jeho slov, aby zvítězili nad hříchem, nebo zda jeho slov nedbají, a Boží spásu odmítají. Jasně se nám tu tak rýsuje křesťanské pojetí dějin (dějiny spásy):

- 1) Počátkem dějin je Bůh, který svět stvořil
- 2) Lidstvo padá do hříchu
- 3) Bůh posílá svého Syna, aby lidstvo napravil
- 4) Ježíš odchází s tím, že přijde na konci věků všechny lidi soudit.

Jedná se o lineární pojetí. Dějiny mají svůj počátek i konec. Minulost je důležitá kvůli vtělení Krista, budoucnost je důležitá kvůli druhému příchodu Krista. Od jeho vtělení je nutné se řídit jeho obnoveným pravým náboženstvím, vyplývajícím z Nového zákona.

Jelikož žijeme v Evropě, jejímž konstitutivním prvkem je právě křesťanství, máme tak ve svém vidění světa toto pojetí dějin více či méně přejato. Není to pouze o výchově, ale zejména o celé naší kultuře (už samo slovo kultura naznačuje, že jádrem kultury je kult, v našem případě křesťanský). To je příčinou toho, že *považujeme dějiny za důležité*. Bereme si z nich nejen vzpomínku na “staré dobré časy” (z toho důvodu máme pocit, že dříve bylo lépe než nyní), ale považujeme jejich alespoň obecnou znalost za samozřejmost. Některé to také vedlo k milenialistickému očekávání konce světa v roce 2000. Jako už poněkoli káté v historii, kdy naši křesťanští předkové očekávali, kdy už si pro ně Kristus přijde.

Paralelně s tím také *intuitivně považujeme za vhodné*, pátrat v rodokmenech, sledovat svůj *původ*. To slovo má však teologický obsah. Máme snahu být *původní*. Nezkažení hříchem, neobtěžováni strastmi tohoto světa. Obracíme tak svoji pozornost buď do minulosti, k rajskému prastavu, nebo do budoucnosti, kdy nás smrt odvede z tohoto “slzavého údolí” před tvář Boha, opět do tohoto prastavu. Někteří si tento koncept ve kterém žijeme, uvědomují více, jiní méně, nebo vůbec. Nemění to však nic na tom, že historie je pro nás z tohoto důvodu stále důležitá.

O mnoho více byla důležitá ve středověku, kdy mít rodokmen, řadu slavných předků, a přes ně návaznost na biblické patriarchy, bylo důležitým předpokladem panovnických či šlechtických rodů, pro to, aby uplatňovali svůj nárok na trůn či nějakou významnou mocenskou pozici. Obdobným způsobem, jako si církve zakládala a zakládá na nepřerušené apoštolské posloupnosti. Na tradici.

Odpověď na otázku, kde se v našem prostoru bere potřeba mít vlastní dějiny, je tak tímto zodpovězena.

2.2. Kde se bere potřeba mít slavnou budoucnost

Koncepce slavné budoucnosti vyplývá z předchozího. Ze Starého a také Nového zákona:

1) Ve Starém zákoně vodí Hospodin svůj vyvolený lid, Izraelity. Na znamení smlouvy s ním uzavřené prostřednictvím Mojžíše, jsou židé obřezáni a mají dodržovat Boží zákon,

desatero. Kdykoliv začnou tento zákon porušovat, Bůh jim sesílá proroky, kteří formulují, co se mu na jeho lidu nelíbí a žádá nápravu. Výměnou za dodržování desatera je zde vždy příslib slavné budoucnosti, mnoha potomků (jako hvězd na nebi, jako písku v poušti atd.), vítězství nad nepřáteli (různými okolními pronárody), a zaslíbené země.

Budoucností Izraelity je Boží království zde na zemi, pod vedením živého Mesiáše, krále a proroka v jedné osobě. Prorocký duch je zde nutností, aby bylo zajištěno, že Boží duch králi vnukne vždy ten správný úsudek, jako plnění závazku svojí smlouvy.

2) V Novém zákoně jde o očekávání příchodu Krista. Háček je v tom, že Kristus nijak nesdělil, kdy konkrétně to vlastně bude. Křesťan je tak odkázán na čekání, a hledání a výkladu různých znamení, vnuknutí, snů. Jeho cílem je ujišťovat se, jeho život je tak věčným adventem (očekáváním). Slavné na této budoucnosti bude to, přijde-li Kristus, a přijme křesťana do své blízkosti, usadí jej “po své pravici” v nebi. Slavná budoucnost jsou zde tedy nebesa, návrat člověka upadlého do hříchu zpět do rajskeho stavu. Pozemský život jako takový zde nic neznamena.

Budoucností křesťana je Boží království v nebi (Království nebeské, v řečtině *basileia tou ouranon*), vlivem Augustinovy nauky jde o přijetí do Boží obce, kterou nelze ztotožnit s jakýmkoliv pozemským politickým útvarem.

2.3. Kde se bere potřeba ústní tradice

Ústní tradice křesťany až do novověku příliš nezajímá. Nezajímají je mýty ani podobné příběhy, nejsou-li nějak užitečné pro šíření evangelia. Zadali by si s hříchem, falešným náboženstvím pohanů. Jejich nauka vychází z interpretace hříchem nepokřiveného Božího slova, z textové exegeze Starého a zejména Nového zákona, který ten předešlý reinterpretuje ve výše ozřejmeném duchu vstupu Boha do dějin v podobě Ježíše Krista.

Proto toto tvrzení lze uvést následující argumenty:

- 1) Aby bylo Boží slovo nezkreslené a vydrželo nezměněné lidskou tvořivostí či slabou pamětí je nutno jej fixovat textem.
- 2) Aby bylo Boží slovo správně vykládáno, musí mít nepřerušenu apoštolskou linii výkladu, autoritu církve.
- 3) Orální pověsti či příběhy jsou sdílené pohany, jsou tedy hříšné a vyznavače pravého náboženství nezajímají. Naopak, křesťané se snaží je vymýtit, existují-li vůbec.
- 4) Jediné nekřesťanské narativy, které křesťané doopravdy znají, jsou ty zachycené v textu. Jedná se o díla římských a řeckých klasiků, a to zejména takových, jejichž díla jsou užitečná pro vzdělávání se v sedmeru svobodných umění. Oblíbený je zejména Vergilius,

a to nikoliv pouze z důvodu svého slohu, nýbrž také proto, že je sv. Augustinem defacto považován²³ za anonymního křesťana, neboť Ekloga IV v jeho sbírce Bukolika obsahuje proroctví příchodu zlatého Saturnova věku, kdy se tento rodí z Panny, a to Augustin vidí jasně jako proroctví o příchodu Krista, byť od pohanské věštkyně Sibylly. Tu díky tomuto proroctví ji počítá za členku Boží obce.

5) Křesťanští kněží nejsou nijak připravováni pro to, čemu dnes říkáme terénní výzkum a není žádný doklad, že by jej prováděli z důvodu obohacení vlastního světonázoru. Navíc jsou vázání duchem evangelia, takže i kdyby se jim nějaký pohanský příběh zamlouval, pro teologické účely jej musí reinterpretovat a upravit tak, aby se neprotivili Božímu slovu.

6) Jediný výzkum tohoto druhu – zkoumání názorů, religiozity ap., prováděli misionáři, kteří se snažili v ústních tradicích nalézt rezidua pravého náboženství (neboť se v souladu se svou věroukou domnívají, že pohané stejně jako oni mají náboženství, které je definováno jako souhra víry v nějaké články, a rituál je vyjádřením této víry – netuší přitom, že pohané žádnou víru nemají, a že pouze udržují rituály, tak jak je to naučili jejich otcové a dědové), a pomocí nich tak lépe obrátit daný kmen či jiný typ society na křesťanství.

Obrat od této koncepce je vyvolán až evropským osvícenstvím a romantismem, kdy se vzájemně soupeřící křesťanská království přeměňují (anglická revoluce, francouzská revoluce...) - přeměňují se postupně vlivem nové ideologie na národy. Tento proud začíná v Německu, zejména vlivem osvíceneckého ústupu od teologie a idealizace antického dědictví, kterou přinesla už italská renesance, ale také vlivem jednoho z hlavních výsledků Vestfálského míru po Třicetileté válce: ujednání, že či země, toho náboženství (*cuius regio, eius religio*).

Až pozdní osvícenec *Johann Gottlieb Herder* a jeho koncept *Volksgeistu* tak přináší zájem o lidovou kulturu a ústní slovesnost, jeho dílo přináší pohled na osud různých národů. Lidová kultura a ústní slovesnost tváří v tvář “nadmárodní” latinské kultuře pomáhají tuto oslabit a naopak vyztužit nároky na existenci toho či onoho národa. Za ústní slovesnost (být zapsanou) se tak *účelově* považují i některé texty středověkých autorů, kteří nějakým způsobem před staletími psali o prehistorii svých království.

23) Vergilius je Augustinovým velmi oblíbeným autorem, jak vyplývá z citací různých vergiliovských pasáží v Augustinově díle. Více viz např. MacCormack, Sabine. *Shadows of Poetry. Vergil in the Mind of Augustine*. University of California Press, 1998. Nebo Ó'Meara, John. *Virgil and Augustine: The "Aeneid" in the "Confessions"*. IN: *The Maynooth Review / Revieú Mhá Nuad*. Vol. 13 (Dec., 1988), str. 30-43

Takovýto účelový přístup odpovídá době, kdy je třeba rodící se nacionalismy vyzužit evidencí, byť třeba i báchorkami z venkova.

7) Jediný “kontakt s hříchem” prostřednictvím textu jsou zpovědní zrcadla, *indicula*. Ta si však všímají především *chování*, reziduí “pohanských” zvyklostí, nikoliv příběhů.

Jde však o dva různé předpoklady, dvě různé koncepce.

2.4. Lišící se předpoklady – středověk, novověk

2.4.1 Středověk

1) Středověk nezná národy. Králové jsou lenníky císaře, pomazaného papežem a vládnou konkrétnímu území, které se kryje s církví převzatým římským územním systémem – diecézemi. Proces vzniku království je veden v náboženském a politickém duchu zároveň:

- a) misionář přichází mezi nekřesťany, ať už sám, nebo spolu s vojsky útočícího kř. panovníka
- b) snaží se konvertovat cizího panovníka a jeho družinu či jiné významné osoby
- c) nekřesťanský panovník po úspěšné konverzi staví kostel a jeho území je církevně poddáno nejbližšímu arcibiskupství, politicky je buď lenníkem nějakého krále, nebo se sám stává králem a je lenníkem císaře
- d) časem, když je jeho území trvale získáno pro “*pravé náboženství*”²⁴, snaží se panovník vymanit z vlivu sousedního biskupství či arcibiskupství a snaží se ustanovit vlastní, emancipuje se

Univezálním církevním a úředním jazykem tak byla vždy latina a panovníky nezajímalo, jakou řečí hovoří jejich lid, nýbrž, zda vyznával pravé náboženství, platil daně a byl poslušen jejich zákonů.

2.4.2. Novověk

1) Novověk z výše zmíněných důvodů naopak vznik národů potřebuje, neboť vyznávání pravého náboženství ani autorita císaře a papeže již nezaručují ve vzájemných válkách různých království, že tato přežijí. Tricetiletá válka ukazuje, kam až může zajít střet dvou

24) Latinsky *vera religio*. Opozitem je *falsae religio* (falešné náboženství), tj. pohanství (patří sem i židovství, islám a různé heretické a schizmatické proudy).

různých pojetí “pravého náboženství”. Je tak nutno mobilizovat i další prvky, které mohou pomoci vyztužit identitu a sebevědomí jednotlivých států. Platí sice princip *cuius regio, eius religio* a výsledky Vestfálského míru, ale panovníci a šlechta často nejsou s poddanými vyjma náboženství ztotožněni. Panovníci a šlechta již totiž mají nadnárodní povahu, provádí dynastickou a sňatkovou politiku napříč státy a rody, a v panování nad různými územími se střídají, podle toho, jaké mají mocenské možnosti, nebo jaké potřeby má tuzemská šlechta, a jakého si podle nich zvolí panovníka. Lid je navíc využíván jako levná pracovní síla, robotí. Potřebuje tak utvrdit svoje sebevědomí, oslabené střety s cizojazyčnou vrchností či úřednictvem. Minimálně v případě našich zemí jde rovněž o potřebu kázání v mateřském jazyce, která, mezi jinými, je jedním z hlavních důvodů vzniku české reformace, která je pro změnu jedním z kořenů národního obrození.

Národovědci tak přichází s koncepcí, že nositelem specifické kultury je jazyk a to, co je na jeho bázi společné, je pro tuto kulturu důležité. Pro emancipaci obyčejných lidí je tak nutno sbírat lidovou slovesnost, hledat slavnou minulost prostého lidu. Vzniká tak koncepce národa, založená na jazykovém základě.

Nyní tak můžeme přejít k zodpovězení další otázky

Odpovídají tyto potřeby době Kristiánově a Kosmově? (druhá polovina 10. století - počátek 12. století)

Jak vyplývá z předešlého, potřeba ústní slovesnosti době Kristiánově a Kosmově neodpovídá. Naopak, jejich svět, svět kultury *karolinské renesance*, je světem latinské literatury, naše země je součástí Svaté říše římské, naši panovníci jsou lenníky římského císaře. Zde ještě není ona novověká distance mezi lidem a panovníkem. Zde je “nadnárodní” pouze náboženství a s ním spojená literatura, králové však stále vládnou societám, z kterých vzešli. Lidové pověsti tyto autory (byť jich není mnoho, jde o úzkou vrstvu specializovaných učenců a kněží) nezajímají²⁵, o to raději čtou antické klasiky, jak je vidět třeba z četných paralel v Kosmově díle. Ale o tom až později.

2.5. Má středověk jiné potřeby, jiná očekávání?

Ano. Člověk, zejména kněz, hledá znamení konce světa, posledního soudu. Je to důsledek novozákonního výkladu Kristových slov, že jeho Druhý příchod a Poslední soud se blíží. Člověk té doby si po dnešním způsobu neužívá, ani nekonzumuje, nýbrž celý

25) Mezi možné výjimky patří severské ságy zapsané Snorrim Sturlussonem. Zajímavé by bylo prozkoumat jeho tvorbu právě z hlediska pro křesťany závazných pravidel v době vzniku těchto textů. Je možné, že bychom se dobrali odlišného náhledu vůči nim, než jaký je dosud běžný.

jeho život je protkán strachem z hříchu, úzkostí z Posledního soudu, je konfrontován s nepřátelským, do hříchu upadlým hmotným světem. Uvědomnělý křesťan té doby je tak silně motivován řídit se církevními nařízeními, konat dobré skutky, odhalovat svody satana a odolávat jim a v neposlední řadě hledat různá znamení, vykládat sny a určovat kdy bude asi druhý příchod Krista, zejména u těch vzdělaných, kteří si texty podobného charakteru mohou přečíst (Bible, církevní texty). Otázkou této doby není “Proč jsi to dopustil?” ale “Jak dlouho ještě budu čekat na Tvůj příchod?” Kronikář té doby interpretuje dějiny jakožto dějiny spásy, nikoliv, jak se domnívali později obrozenci, že výhradně zaznamenává ústní slovesnost lidu a očitě události, které vidí. Středověký autor je ve své době ovlivněn teologickým filtrem, díky němuž mu nečiní problém psát o gryfech, lidech s psími hlavami, vidět v cizích nájezdnících projev Božího rozhodnutí trestat království a jeho poddané za hříchy, vymýšlet si různá etnika (aby je následně badatelé intenzivně fyzicky²⁶ hledali všude možné, zapomínajíc, v jakém duchu středověké texty vznikají), či vplétat do textu nadpřirozené úkazy (zázraky) a bytosti.

Kronikář té doby rozhodně *nepíše volným stylem*, kněží té doby (neboť nikdo jiný psát neumí) jsou vedeni těmito hlavními pravidly, o kterých se nediskutuje:

- a) vše je třeba interpretovat v duchu pravého náboženství²⁷ a z něj vyvozené teologie a **teologické hermeneutiky**
- b) píše se latinou, která podléhá **gramatickým pravidlům** a která má svoje **žánry**

Bod z nich vyplývající:

- c) psaní křesťanské historiografické literatury má svoje vlastní zvyklosti a pravidla

Odhlédneme-li tedy od obrozeneckého způsobu výkladu, ovlivněného nacionalisticko-romantickými potřebami, máme příležitost nahlédnout pojednávanou látku z výrazně odlišného úhlu pohledu. Z pohledu autorů, v jejichž době byl příběh o Přemyslovi Oráčovi zapsán. Je to *de facto* jediný pevný bod, o který se můžeme opřít.

Vede mne k tomu více důvodů, metodologického charakteru:

A) k případnému ústnímu podání není přímá evidence (záznam zvuku se stal technicky možným až v roce 1857, kdy byl vynalezen fonautograf)

B) taktéž nemáme evidenci, že by Kristián a Kosmas do svých textů skutečně vepsali

26) Myšleno fyzické pozůstatky po nich – hmotné artefakty, Tetíny ap.

27) Diskuse o to více probíhá v rovině otázky “co je pravé náboženství?”. Což následně vede k rozrůzněním křesťanských proudů a jejich odlišným teologickým hlediskům.

lidovou slovesnost, jde pouze o nedoložený (a nedoložitelný) předpoklad pozdějších autorů

C) obrozenecký výklad²⁸ starých kronik je poplatný době, která je staletí vzdálená době Kristiánově a Kosmově a z hlediska hledání odpovědi na otázku, zda je příběh o Přemyslovi křesťanský či předkřesťanský, je tento výklad víceméně bezcenný, protože je od doby zápisu do textu vzdálený řadu staletí²⁹

D) až příběh ve tvaru textu je vědecky uchopitelnou evidencí a to nikoliv evidencí toho, o čem pojednává, ale sám o sobě (jde o hmotný artefakt písemného charakteru), a je tedy zkoumatelný³⁰

E) obrozenecké bádání křesťanskými kněžími psaných latinských kronik teologickou hermeneutiku a existenci žánrů a zvyklostí psaní latinské literatury víceméně ignoruje

F) obrozenci a jimi ovlivnění badatelé pracují se **složenými** texty³¹ jakožto s prameny (!)

28) Který stále dominuje u řady autorů a jejich čtenářů až do dnešní doby. Do značné míry se na tom podílí i popularizující práce od autorů jako byli Alois Jirásek či Vladislav Vančura. Díky nim se pak z příběhů ze starých kronik staly ve vědomí lidí pevně zakořeněné stereotypy typu “staré pověsti české”. Jelikož je četli nebo v dětství slyšeli snad i všichni autoři, zabývající se starými kronikami vědecky, přenesli toto předporozumění v drtivé většině i do své produkce. Jelikož “staré pověsti české” jsou svého druhu rovněž politikum (pomáhají konstituovat českou národnost, státnost či vlastenecké sebevědomí), je pro drtivou většinu lidí krajně obtížné se z této populisticko-politické smyčky vymanit a nahlédnout téma odlišným způsobem. Jistou roli hraje i akademická “politická korektnost”, která velí nezpochybňovat zásadní body výzkumu akademických předchůdců či autorit, především přímých učitelů. Touto autocenzurou se národovecké mýty či stereotypy dále utvrzují, dochází k vzniku a konzervování celospolečenského paradigmatu, jenž zasahuje i do oblasti vědeckého bádání.

29) Bohorovné výklady toho, “jak to bylo”, “jak to bylo doopravdy”, či formulace typu “jest pravdě podobné”, “nepochybně”, jak tu a tam objevujeme u obrozenců a jejich následovníků, patří do oblasti nedostatku evidence a tím tvoření falešných analogií v lepším případě, nebo do oblasti osobních přání autorů v případě horším. Přání není evidence, pohybujeme-li se ve vědě, a nikoliv v oblasti fantazie nebo dokonce jakési osobní teologie či ideologie. Výše zmíněné formulace nejsou projevem evidence, nýbrž argumentační nouze a s jako takovými je třeba s nimi zacházet. Argument “*apelem na pravděpodobnost*” je navíc již v dnešní době odhaleným argumentačním klamem.

Mohou nás varovat i slova Kosmova: “*Ale jsou mnozí ze vznešeného rodu vzešli, potom však v potupnou nouzi a v neštěstí upadli, kteří hlásajíce jiným, jak jejich předkové byli slavní a mocní, nevědí, že tím sami sebe ještě více tupí a hanobí, poněvadž sami pozbyli svou nedbalostí toho, čeho oni nabyli svou přičinlivostí.*” (Kosmova kronika, 2:VIII).

Méně je někdy více, jak praví přísloví. To platí i o představách o minulosti, zvláště ve chvíli, když evidence chybí, nebo máme k dispozici jen skrovné útržky.

30) Záleží pak už nikoliv na textu samotném, ale na nástrojích, jaké k jeho analýze použijeme a na invenci a zkušenostech badatele, jak se s kladenými otázkami k textu vztaženými vypořádá.

31) Křesťanství středověcí autoři v podstatě přejali zvyklosti antického způsobu dějepisectví (viz např. Stroh, Filfried Rudolf. Latina je mrtvá, ať žije latina!, str. 135) Ty spočívají ve snaze stát se autorem (od čehož je odvozeno slovo autorita), a to tím způsobem, že učenec skládá svoje vlastní pojetí historie, s naprostou volným (a často nepřiznaným, což ale ve starověku není vůbec důležité) využitím textů jeho předchůdců. Skládá je tak, jak je vidí ze svého úhlu pohledu jakožto *pravdivé*, a ve snaze zalíbit se svým čtenářům. Až ti na základě jeho tvorby rozhodují, zda mu uvěřit, tj. přisoudit mu status autora/autority. Více viz Veyne, Paul. Věřili Řekové svým mýtům?

G) je snaha veškeré události v těchto textech interpretovat pouze doslovně (což vede v důsledku k vytváření quasihistorie), v rozporu s možností např. alegorického výkladu

H) je snaha události mytologického charakteru roubovat na nedoložené a kryptoteologické schéma fraserovské či dumézilovské provenience³²

2.6. Staronový pohled na texty s příběhem o Přemyslu Oráčovi

Texty s příběhem o Přemyslu Oráči pro účely této práce uvažují především dva. Je jím Kristiánova legenda a Kosmova kronika. Na díla pozdějších kronikářů neberu již zřetel, neboť jádro příběhu se pevně konstituuje ve zmíněných dvou textech. Ty následující téma už jen obohacují či rozvíjejí.

Formulujme si nyní hypotézu. Z dobrých důvodů chceme pominout dosavadní trend bádání v oblasti “starých pověstí českých”. Neuspokojuje nás ani obrozenecká ani dumézilovská metodologie, formulovali jsme výtky, kterými argumentujeme pro neudržitelnost do dnešní doby pronikajících představ o nejstarších dobách v českých

Soudobý historik pracující s takovýmto textem jakožto pramenem se pak dopouští metodologického omylu, neboť soudobá věda klade důraz na oddělení myšlenek vlastních a těch, z kterých se čerpá, s výslovným uvedením autorů. To, co bylo dříve akceptovatelné, je dnes stíháno jakožto plagiátorství. Pozitivistická historická věda víceméně v tomto duchu navazuje na antické i křesťanské dějepisce. Ztrácí se tak zřetel na to, co mohlo být skutečné a co nikoliv, a tu více tu méně se pohybujeme v oblasti quasihistorie, novodobé mytologie či ideologie, i když je nám tvrzeno, že prý jde o historii.

32) Jádrem fraserovského folkloristického či dumézilovského indoeuropeistického schématu je nepřiznaná biblická teologie dějin spásy (viz úvod této práce). Hledání biblického prastavu, ráje či pravlasti u těchto autorů (kteří sami jsou křesťany) nabývá forem údajné lidové nepřerušené orální posloupnosti, táhnoucí se co možná nejvíce dozadu. To celé má výraznou schematickou podobu, obvyklou v teologii (u mimomonoteistických kultur taková ve světle posledních bádání neexistuje, viz násl.). O roubování různých světových kultur na teologický rámec myšlení pojednávají např. Bálagangadhára, S. N. Heathen in *His Blindness* (1994), Fárek, Martin. *Indie očima Evropanů* (2007), Bradna, David. *Shintó in Western Guise: The 16th-17th centuries - Theologically Explicit Stage* (2013). Navíc tu a tam dochází k ignorování kritiky teologizujících autorů a jimi nastíněných koncepcí – českou badatelskou scénu až na výjimky minula ostřejší názorová výměna z 80. let mezi Georgesem Dumézilem a badateli jako Arnaldo Momigliano, Bruce Lincoln, Carlo Ginzburg a Cristiano Grotanelli. U těchto autorů se kritika týká Dumézilova ohýbání či přizpůsobování evidence z římského prostředí. Bálagangadhárův výzkum pro změnu poukazuje na ohýbání či přizpůsobování evidence z prostředí indického, aniž by na Dumézila cílil, jeho záběr je mnohem širší a důkladnější. Hlavní body kritiky v prvním případě v češtině shrnuje ve vzácném článku *Četl Caesar Dumézila?* religionista Aleš Chalupa. Kdežto Bálagangadhárův výzkum je poměrně nový, takže jeho neznalost není v rámci jisté setrvačnosti pronikání kontroverzních pohledů do akademické diskuse nutno historikům vytýkat.

Pozn.: Lidová nepřerušená orální tradice je z metodologického hlediska nedokazatelná. Nedokazatelná jsou i tvrzení, že zápisy ve starých kronikách jsou zápisem orální tradice. K vědecké komparaci (a tím zjištění, co bylo přepsáno a co ne) je nutno mít oba zdroje evidence, nikoliv jen jeden. Vědec pracující s **představou** nepřerušené orální tradice se tak již nepohybuje ve vědě, ale v oblasti víry či teologie, neboť jde o nefalzifikovatelnou oblast výzkumu. V případě vyslovování se pro tuto orální tradici jde z metodologického hlediska o argumentační klam. Až odstranění takovéto metafyziky z oblasti vědy může začít přinášet badatelsky relevantní výsledky, nechceme-li zůstat v obrozenecko-pozitivistickém úzu dosavadního výkladu našich nejstarších dějin a památek v této době vzniklých, zejména písemného charakteru.

zemích, či příbězích, jež tyto doby díky kronikám uchovávají. Je tedy nutno testovat pohled staronový, nastíněný již výše: **zkoumat text optikou doby, ve které vznikl.**

Vzít na zřetel, že jde o texty

1) křesťanské

2) latinské

Uvažování těchto bodů má pochopitelně své **důsledky**. Tyto bychom si nyní měli do jisté míry rozebrat. Doufejme přitom, že případný kritik této práce se s autorem shodne alespoň právě na těchto dvou bodech. Je-li shoda, můžeme začít.

2.6.1. Bod první, texty křesťanské

Otázka:

Co znamená, že je text křesťanský?

Odpověď: a) psal jej křesťan b) obsah textu je ovlivněn křesťanským viděním světa (teologií)

Pokusme se tedy falzifikovat, že texty Kristiána a Kosmy jsou křesťanské (pokus o falzifikaci - metodologické pravidlo Popperovo), ať již v duchu bodu a) či v duchu bodu b).

Kristiánova legenda, první věta předmluvy, tj. první věta celého textu:

“Přeblaženému Pánu, svaté boží církve pražské druhému biskupu Vojtěchovi bratr nejpokornější a ani názvu posledního ze všech mnichů nezasluhující, křesťan toliko svým jménem Kristián, přeje v Kristu Ježíši, aby došel hojného a šťastného splnění svých modliteb.”

Autor píše biskupu Vojtěchovi, nazývá sebe jeho bratrem (můžeme zkoumat zda rodným, či duchovním), hlásí se k mnišství, označuje se za křesťana, hlasí se ke Kristu Ježíši a ke svým modlitbám. V duchu bodu a) se nám falzifikace nezadařila. Autor se výslovně hlásí ke křesťanství, mnišství i svému bratru biskupu Vojtěchovi. Nenacházíme žádné vyjádření, v němž by se Kristián naopak za křesťana odmítal označovat, pomíneme-li skromnost ve výrazu “křesťan toliko svým jménem Kristián”, který je občas překládán jako “křesťan toliko dle jména”.

Zkusme falzifikovat duch bodu b).

Již druhá věta předmluvy Kristiánovy legendy:

“Shledávaje, že umučení blahoslaveného Václava a jeho báby Ludmily blahoslavené paměti, kteří jako nové hvězdy ozařují světlem svých cností vlast svou...”

Křesťanské vidění světa par excellence. Autor ctí Václava a Ludmilu jako světce, jejichž cnosti a umučení je k získání statusu blahoslavených (předstupěň svatořečení) přivedly. Dává jim také alegorické přízvisko “nové hvězdy”. Před biskupem je i pokorný: *“...jsem zcela neznalý výmluvnosti a veškerá krása slov je mně cizí – ačkoli, i kdyby se mi toho všeho v hojnosti dostávalo, přece by mi tíha mých hříchů bránila v oslavení zásluh tak velikých světců”*

Pokora, vyznání z hříšnosti – naprosto samozřejmě předpokládané křesťanské chování, zesílené ve chvíli, kdy autor žádá o církevní schválení svého textu od biskupa:

“Dále Vás naléhavě prosím, abyste svou znamenitou moudrostí zahladil na této práci to, co nemoudrého má pošetilost ze sebe vydala, a svou učeností abyste ji ozdobil. Také ji račte svým potvrzením opatřiti, aby aspoň ve Vaší diecési směla býti opisována a čtena.”

O kus dále, v hlavní části legendy, pak např. čteme:

“Potom Svatopluk, když se násilím zmocnil vlády, v záchvatu pýchy a zpupnosti společně se svou dvorskou družinou takřka pohrdl jako med plynoucím kázáním biskupa Metoděje a na jeho přesvatá napomínání plně nedbal, nýbrž dovolil svým údům, to jest lidu a národu svému, zčásti Kristu a zčásti d'áblu sloužiti. Proto byla jeho krajina a země i s lidmi ji obývajícími od svrchu uvedeného biskupa blahoslavené paměti dána do klatby a zkrušena na svých polích a plodinách rozličnými pohromami, takže až do dnešního dne proto úpí. Neboť byla dána v plen a zajetí, v kořist a posměch, v spuštění a potupu všelikému tělu chodícímu po ní, poněvadž není obcování světla s temnotami, ani smíru mezi Kristem a Beliálem.”

Vidíme zde hřešícího Svatopluka: pyšný, zpupný, pohrdající kázáním biskupa Metoděje, nedbající napomínání. Alegorické připodobnění lidu a “národa” k údům panovníkovým. Nařčen, že dovoluje svému lidu sloužit napůl Kristu a napůl d'áblu. V plenu, zajetí, pohromách na polích, neúrodě, v posměchu a vykořisťování lidu vidí Boží trest za tyto hříchy. Bůh v jeho optice trestá panovníka za hříšné vedení svého lidu, za připuštění toho, aby hřešil, i tím, že sám hřeší.

Rovněž duch bodu b), ovlivnění textu teologií, nemůžeme falzifikovat. Kristiánova legenda tak splňuje oba body, jde o text křesťanský, v obou smyslech.

Kronika Čechů

První dvě věty první předmluvy:

“Panu Šebířovi, proboštu kostela mělnického, nadanému jak vědeckým vzděláním, tak i duševní schopností, Kosmas, kostela pražského jenom dle jména děkan, po běhu tohoto života přeje odměny v království nebeském. S jakou oddaností své mysli a láskou se kořím Vašemu otcovství, ani nedovedu – Bůh mi svědkem – vysloviti, vždyť veliká láska není ta, kterou pochopí lidský rozum.”

Autor se hlásí k děkanství v kostele pražském, což je kněžská funkce, předmluvu adresuje proboštu mělnického kostela, přeje mu odměnu v království nebeském, zmiňuje Šebířovo otcovství (předpokládejme, že duchovní), svoji oddanost a lásku (křesťanské cnosti), Boha bere za svědka, svoji lásku považuje za nepochopitelnou rozumem. To vše zřetelně odpovídá křesťanskému založení autora.

I zde, stejně jako v případě Kristiána, čteme žádost o církevní schválení textu:

Viz druhá předmluva arciknězi (tj. pobočníkovi biskupa) Gervasiovi:

“Ty však, drahý bratře, miluješ-li mne jako svého přítele a pohne-li Tebou má prosba, opásej bedra své mysli a vezmi do ruky škrabátko, křídlo a pero, abys to, čeho je příliš mnoho, vyškral, a co schází, přidal, co je nevhodně pověděno, změň ve vhodné, aby tak mou neumělost zmírnila Tvá vtipnost. Neboť se neostýchám toho, aby mě opravoval přítel, ba velmi toužebně si přeji, aby mě zdokonalovali také nepřátelé.”

Kosmas tedy žádá po arciknězi, aby případně nevhodné, přebytečné formulace vymazal a naopak chybějící doplnil. Zde bychom měli zpozornět. Co mohou být v té době nevhodné formulace, které by měl cenzurovat biskupův pobočník? Jelikož Kosmas zasílá Gervasovi kroniku, jde o žádost o cenzuru buď teologicky či politicky citlivých formulací. Kdyby ji zasílal jiné autoritě, šlo by o jiný důvod. Kosmas tedy velmi bedlivě dbá toho, aby byl v souladu s církevními názory, ať už teologického nebo politického charakteru. V případě prvním musí jeho text odpovídat věrouce, v případě druhém nemůže popudit světskou moc. Dostal by tak do problémů buď sebe (nařčení z hereze) v případě prvním, nebo biskupa či pověst církve v případě druhém. Ani jedno si ve své době nemůže a ani nechce dovolit. Proto si nechává text posvětit, schválit, příp. také opravit církevní autoritou. Jde tedy o křesťana, církvi loajálního, kněze se vším všudy.

Podívejme se nyní, jak je to s křesťanskou teologií v této kronice.

“Léta od narození Páně jsem počal počítati...”

(...)

“Po vylití potopy a po změtení lidí, kteří se zlým úmyslem stavěli věž, pokolení lidské, skládající se tehdy asi z dvaasedmdesáti mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovážlivost rozptýleno božskou mstou”

(...)

“A tak se lidstvo na Boží, vše řídící pokyn rozšířilo po okrsku zemském...”

(...)

“To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak se pamatuji – častokrát sliboval...”

Zřetelně vidíme biblický materiál, interpretovaný v duchu křesťanské teologie. Kosmas zde nezačíná rájem³³, ale biblickou potopou, stavbou Babylónské věže, viděním této činnosti jako hříšné a Boží odplatou za ni v podobě rozptýlení lidí do světa.³⁴ Nechybí ani počítání let od narození Ježíše Krista (což je užívání křesťanského letopočtu).

Vidíme, že jak v případě Kristiána tak Kosmy jde o křesťany, kteří své texty (legendu a kroniku) píšou v duchu teologickém.

Jaký má toto zjištění nevyhnutelný důsledek?

To, že jsou oba křesťany, neznamena jen jakési mlhavé označení křesťané, jak jsme občas v produkci historických studií svědky, nýbrž **fakt, že je text psán křesťanem a v křesťanské terminologii, s sebou nese celou řadu dalších konsekvencí, na které je třeba brát zřetel:**

1) křesťan vidí svět optikou dějin spásy, přizpůsobuje tedy evidenci a celé vyznění svého díla této optice – nechybí narážky na ráj, původní stav či zemi, pád do hříchu, narození Krista, události z Božího dopuštění, proctví či vidění směřovaná k budoucnosti

2) pracuje s alegorickými termíny, obrazy, podobenstvími, takže je nutno dávat si pozor,

33) Ten o něco později následuje při popisu kraje našich předků - “kraj kolem dokola obklíčený horami (...) jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka”, jakožto paralela s biblickým: “A řeka vycházela z Eden, k svlažování ráje, a odtud dělila se, a byla ve čtyři hlavní řeky” (Genesis 1:10).

Geografická situace české kotliny, kdy do ní žádné řeky nevtékají, ale naopak jen vytékají, tak Kosmovi patrně připomněla biblický Eden, do něhož rovněž žádná řeka nevtéká a z něhož vytékají 4 řeky. Následný popis rovněž koreluje s biblickým líčením: Vody tam byly čistě okouškové (...) ryby chutné a výživné (...) země nikomu nepoddaná (...) sladkým medem a mlékem vlhnoucí.

34) Pozornější čtenář si zde může všimnout zřetelné paralely s výše zmíněnou kritikou indoeuropeistiky – teologické koncepce společného původu a rozptýlení lidí.

v jakém smyslu konkrétní text nebo jeho pasáž doopravdy píše

3) dává si pozor na to, aby neupadl do spárů ďábla, tedy to, co píše, uvádí v soulad s církevní doktrínou, a jak vidíme na příkladu Kristiána a Kosmase, nechává si to v obou případech schválit církevní autoritou, s žádostí o cenzorský zásah v případě nutnosti

Už zde si můžeme uvědomit jistý nesoulad toho, co jsme dosud věděli o “starých pověstech českých” a toho, co víme o důsledcích autorství křesťanských textů:

Co se týče bodu 1:

Údajné “staré pověsti české” začínají biblickým materiálem. Údajná nepřerušená orální tradice našich předků tak nevyhnutelně musí začínat už v biblickém ráji, neboť o něm v písemném záznamu údajné orální tradice čteme. Abychom hledisko rajskeho počátku této orální tradice mohli připustit, musíme připustit, že příběhy z Bible jsou pravdivé, že existoval ráj, že existuje Bůh, že první lidé byli vyhnáni pro svůj hřích, že se narodil Kristus, který přišel všechny lidi vykoupit a přivést do nebeského království. Z vědeckého hlediska jsou však ráj, Bůh, vyhnání první lidí i narození Krista, natož nebeské království netestovatelné. Pohybujeme se zde výhradně na poli teologie.

Co se týče bodu 2:

Badatel si musí dávat pozor, co tím kterým termínem, obrazem či příběhem autor textu myslí doopravdy. Bude-li ignorovat možnost obrazného či opisného výkladu, dostává se opět mimo oblast vědy – důvěřuje-li slepě historicitě dějů, postav a bytostí, musí v důsledku připustit existenci nadpřirozených bytostí, schopnosti lidí věštit (Libuše), kouzlit (Kazi), připustit Boží řízení světa, pohromy jakožto trest za hříchy, možnost zázraků (prudké vypuštění Přemyslovy otky).

Co se týče bodu 3:

V době intenzivní christianizace, misionářské činnosti nezřídka vykupované smrtí (např. sv. Vojtěch), nejpozději od roku 1054 schizmatických střetů mezi latinskou a byzantskou církví (k níž náleží i slovanská), pronásledování heretiků, seznamů zpovědních zrcadel s výčtem různých hříšných činností, křížových výprav a tomuto hledisku podrobené autocenzury autorů církevních textů je jen velmi obtížně myslitelné, že by autor a nakonec také církevní cenzor (viz žádosti o církevní schválení výše) schválili text, který by se vymykal duchu Bible a církevním pravidlům své doby.

Proto je neudržitelná *představa*, že by Kristián nebo Kosmas obcházeli starce na venkově (pagus – odtud je odvozeno slovo paganus – venkovan, tj. pohan³⁵) a přepisovali

35) V křesťanském smyslu slova “buran”.

příběhy, které jsou v rozporu s Božím slovem. Křižáci³⁶ kázající “železným jazykem”³⁷, ani biskupové dbající, aby jejich diecéze rozkvétaly, a nikoliv “upadaly do spárů d'áblových”, svoji činnost rozhodně neprováděli tak, aby jim “za zády” kněží-kronikáři “propašovali” do svých textů pohanské, tj. d'áblem inspirované, báchorky či bajky³⁸. Jsou-li tyto tu a tam užívány, pak plní v textu teologický smysl, jsou reinterpretovány v duchu evangelia. Navíc jde prokazatelně o antické texty, jak lze dohledat, nikoliv hypotetická a nedoložená orální podání. Na což ještě v této studii poukážu.

K jistému přebírání “pohanského” materiálu nakonec i nabádá sv. Augustin ve své hermeneutické příručce *De Doctrina Christiana*, kterou by si dle mého názoru měl přečíst každý, kdo pracuje s křesťany psaným textem. Začíná varováním:

“Myslím proto, že pilné a nadané mladé lidi, kteří se bojí Boha a hledají blažený život, je třeba v zájmu jejich spásy vést k tomu, aby nauky vyučované vně Kristovy církve v žádném případě lehkomyšlně nepřijímali jako návody k dosažení blaženého života, ale aby je bedlivě a strážlivě posuzovali, aby důsledně odmítli ty a varovali se těch, o nichž shledají, že je ustanovili lidé (podle odlišných záměrů svých zakladatelů jsou takové systémy různé a vinou bludných spekulací svých tápajících přívrženců také nejednoznačné), zejména vznikly-li takové nauky ještě nadto ve společenství s démony uzavřeném nějakou smlouvou nebo dohodou o navzájem sdílených znameníh.”

A pokračuje:

“Dále je třeba vést mladíky k tomu, aby se neoddávali studiu zbytečnosti a rozmařilosti ustanovených lidmi...”

Vyznění Augustinových myšlenek je zřetelné. Existují nauky od Boha a nauky inspirované démony, které formulují lidé. Bohabojný křesťan si tak má dávat velký pozor

36) První křížová výprava do Palestiny: 1095-1099, první severní křížová výprava proti Livoncům na Balt: 1098-1212.

37) *“Mimořádná tvrdost bojů od konce sedmdesátých let nebyla důsledkem ani “kázání železným jazykem”, a už vůbec ne vybírání desátku - obojí bylo nanejvýš symptomem podrobování Sasů. Skutečnou příčinou byla neúprosná srážka dvou kultur, jež musela skončit zánikem jedné z nich. (...) Sám umírněný Alkuin, jenž později kritizoval povinnost desátku jako podstatnou příčinu neúspěchu misie u Sasů, se neubráníl označení povstalců za “proklatou generaci”, jež až “dodnes opovrhne bohem”, a za lid ve spárech satana. Do tohoto černobílého pohledu jen zcela výjimečně pronikly odstíněnější tóny, jako například v prameni z 9. století, který upozornil, že nebylo jednoduché vzdát se víry otců. Z oné jednostrannosti plynula tvrdost, surovost a vleklost konfliktu, jehož se na saské straně zjevně zúčastnily všechny vrstvy obyvatelstva.”*

Hägermann, Dietrich. Karel Veliký. Vládce Západu. Praha: Prostor, 2002., str. 140

38) Srov. např.: *“Ale nejen placení nesrozumitelného církevního desátku se muselo edelingům (šlechticům) a svobodným jevit jako pokles jejich právního postavení, rovněž určité formy misie musely vyvolávat odpor. Na obvyklou otázku při křestním slibu “Odříkáš se veškerého d'ábelského díla a chtění?” měl saský křtěnec či jeho kmotr místo obvyklé odpovědi “Odříkám se” říci: “Odříkám se veškerého d'ábelského díla a slov, hromu a Wotana a všech zlých duchů, kteří jsou jejich druhy.”* Hägermann, Dietrich. Karel Veliký. Vládce Západu. Praha: Prostor, 2002., str. 131

na to, co přijímá, a raději dávat přednost věcem inspirovaných Bohem. Kosmovi údajní starci na venkově do tohoto konceptu vůbec nezapadají. Dlužno dodat, že sv. Augustin patří mezi největší postavy církevních dějin. Jeho slova tak mají ve středověku velkou váhu. To je upozornění zejména pro čtenáře, kteří jsou v pokušení brát jeho slova jen jako jakési doporučení málo vlivného autora. Vyznění středověké křesťanské literatury však ukazuje jasně, že byl brán velice vážně. Jeho dílo patří k jádru křesťanské teologie vůbec, ať už jde o proudy katolické, pravoslavné či reformované. Ty všechny se na jeho dílo odkazují. V případě reformace jde v jistém smyslu dokonce o návrat k Augustinovým myšlenkám.

Pokračujme tedy jeho příručkou dále, je velmi zajímavá:

“Nemyslím si však, že by plynul nějaký užitek z ostatních disciplin pěstovaných u pohanů, s výjimkou zkoumání minulých i současných věcí, které mají vztah k tělesným smyslům (sem patří I praktická a teoretická stránka řemeslných dovedností) a s výjimkou nauk o argumentaci a o číslech. Ve všech těchto záležitostech, a zejména v těch, které mají vztah k tělesným smyslům a jsou závislé na místě a čase, je třeba držet se zásady “ničeho příliš”.

Augustin zde dává jasně najevo, že z toho, co vyprodukovali pohané, je užitečné pouze dějepisectví, řemesla, rétorika (tj. nauka o argumentaci) a numerologie.

Proč dějepisectví? Uvědomíme-li si důležitost dějin pro křesťana (viz dějiny spásy), nepřekvapí nás Augustinovo vysvětlení o kus dál:

“...podobně podává Eusebius samostatné vysvětlení časové posloupnosti dějin vzhledem k naléhavé potřebě při exegezi určitých problémů v biblických knihách. Tito učenci tedy o tom všem sepsali své výklady za tím účelem, aby se křesťan nemusel v mnohých případech dostávat do nesnázi pro několik maličností a já jsem toho názoru, že bude-li některý schopný člověk tak obětavý, a bude ochoten vynaložit ve prospěch bratří toto úsilí, může všechna místa, zvířata, byliny, stromy, kameny nebo neznámé kovy a vůbec všechny druhy tvorstva, o nichž se Písmo zmiňuje, rodově utřídit a ve speciálních spisech podat jejich výklad.”³⁹

Zde vysvítá celý pedagogický záměr Augustinův, týkající se dějepisectví. Historické texty pohanů mají sloužit k správné interpretaci neznámých pojmů v Bibli, týkajících se existujících věcí a tvorů. Stávají se tak nástrojem k lepšímu pochopení Božího slova a jen

39) Tento apel patrně vyslyšel sv. Isidor Sevillský, který sepsal mnohadílné encyklopedické pojednání pod názvem Etymologie. Čerpá v něm jak z biblických, tak antických textů a vysvětluje mnohé pojmy.

z tohoto důvodu jsou Augustinem doporučovány. Podobně je tomu tak s výše zmíněnou znalostí řemesel, rétorikou a numerologií.

Nakonec to Augustin podtrhuje takto:

“...všechna pohanská učení nemají jen prázdné a pověrečné výmysly, břemena, která znamenají zbytečnou zátěž a jichž se každý z nás, když veden Kristem odchází z pohanského společenství, musí hrozit a jimž se musí vyhýbat, ale obsahují též svobodné nauky, jichž může pravda dobře použít, dále velice užitečné mravní příkazy, a konečně je u nich možno nalézt některé pravdy o uctívání jediného Boha. Toto své zlato a stříbro ovšem nevytvořili sami, ale jako by je vydobyli z jakýchsi dolů všude se rozlévající božské prozřetelnosti, zneužívají je však zvráceně a bezprávně ke službě démonům, křesťan, duchovně se vydělující z jejich bídné společnosti, jim je tedy má odebrat, aby mohlo být k dispozici oprávněnému užití v kázání evangelia.”

Nuže, zde vidíme, co je z hlediska pravého náboženství od pohanů vhodné přejímat. V Augustinově pohledu jde o svobodné nauky, mravní příkazy a některé pravdy o uctívání jediného Boha, což všechno je nakonec stejně inspirováno boží prozřetelností. Hlavním cílem je užití v kázání evangelia. Spojíme-li tento závěr s předešlým, vychází nám z toho poměrně jasná informace: Stopy Boží prozřetelnosti se projevují částečně i v pohanských naukách. Křesťané jsou oprávněni z pohanských nauk používat právě jen tyto Bohem inspirované prvky, a to za zřetelným účelem: k lepšímu pochopení Božího slova a pravd o Bohu, mravnímu chování a ke kázání evangelia. Vše ostatní je inspirováno ďáblem a demony a je třeba se takovým naukám či jejich prvkům obloukem vyhnout. Tj. být velmi opatrný a obezřetný, a neupadnout do nástrah hříchu.

Vrátíme-li se ke Kristiánovi a Kosmovi, pak příběh o údajném pohanu Přemyslovi, vyvoleném pohanskou věštkyní, je buď silným překročením církevních pravidel, anebo má jiný význam, než je mu dosud přisuzován. Jsme-li v četbě jejich děl pozorní, je třeba si uvědomit také další důležitou informaci:

Oba texty se zachovaly do dnešních dnů. Můžeme tak usuzovat, že v době svého vzniku prošly církevním schválením, o jaké oba autoři ve svých předmluvách prokazatelně žádají. To znamená: z hlediska křesťanské doktríny a zvyklostí psaní textů prošly jak autocenzurou svých autorů, tak cenzurou jejich diecézních představených. Posléze také cenzurou jejich pokračovatelů, neboť listiny a kroniky spočívaly po nějakou dobu v církevních archivech, tedy pod dohledem dalších, církevních pravidel a zvyklostí znalých, kněží. Nabýváme tak podezření, že k porušení církevních pravidel a zvyklostí nedošlo, texty byly shledány nezávadnými.

Takže je nutno prozkoumat hledisko druhé. Zda náhodou nemají jiný význam, tj. zda je lze vyložit jinak. Tj. prozkoumat možnost, že se nejedná o záznam pohanských narativů, nýbrž o teologicky nezávadné a z hlediska šíření evangelia užitečné příběhy. Službu démonům (pohanský význam příběhu) jsme pravděpodobným církevním schválením vyloučili, je nutno vyzkoušet interpretovat texty teologickou optikou.

2.6.2. Bod druhý – texty latinské

Latina, jazyk dávných Římanů, byla součástí vědomostní výbavy každého kněze, který se učil číst a psát. Církev, mající v názvu římsko-katolická, navazuje v mnohých bodech na římskou kulturu. Ať již v právu, tvoření institucí, využívání římské literatury či jazyka a písma. Je to de facto jednou z podmínek její všeobecnosti – katolicity. Bez pojítka, které by spojovalo různá etnika a skupiny, by stěžil univerzální církevní koncept mohl zafungovat. Musí tedy existovat něco, co bude různé lidi spojovat. Jednou z hlavních oblastí, kterou je pro tento cíl nutno dodržet, je společný jazyk a písmo, ve kterém je zapsán. Aby spolu mohli hovořit kardinálové na koncilech, volících společného papeže, aby spolu mohli hovořit biskupové zaujímající nové diecéze, aby spolu mohli hovořit kněží i panovníci, tj. duchovní i světské autority. Z tohoto důvodu je i bible, napsaná původně v hebrejštině (Starý Zákon) a řečtině (Nový zákon) přeložená již v raných dobách do latiny, aby byla dostupná všem občanům Římské říše, na jejíž univerzalitě a některých institucích církev staví.

Není tak překvapivé, že i po náporu barbarů na Řím, se stanou dva důležité momenty:

- 1) za hradbou opevněných klášterů (Monte Cassino,...) přežívá latinské písemnictví
- 2) barbarští útočníci nezřídka přejímají římské mravy a kulturu, konvertují ke křesťanství (zpočátku ariánského směru)

To následně vede k jevu, kdy latina vstává z popela jako fénix, neboť dochází k *translatio imperii* (přenosu impéria). Na konci 8. století totiž papež žádá byzantského císaře prostřednictvím jeho velvyslance (exarchy) o ochranu před barbarskými Langobardy. Byzantský (tj. východořímský) císař mu nemůže pomoci, a tak řeší vzniklou situaci po svém: nabízí korunu císaře římské říše Frankům, konkrétně jejich panovníkovi Karlovi. Výměnou za to, že církev (a spolu s ní rovněž latinská kultura) budou zachovány a ochraňovány. Karel souhlasí, a z pomazání papeže se stává císařem roku 800. Dochází tak k obnově římské říše, v podobě Svaté říše římské (Sacrum Imperium Romanum). Císař Karel, nazývaný později Veliký, plní dohodu, kterou s papežem udělal. K tomu

patří i obroda latinské literatury.

Můžeme tak v jedné ze studií o něm číst:

"zejména na druhé straně Seiny a Loiry římská senátorská šlechta vnášela do církve a správy franské říše Merovejců pozdně antické vzdělání, životní styl a městskou kulturu. Za příklad zástupce této vrstvy platí biskup Řehoř Tourský, jehož desetisvazkové dílo Historia Francorum (Historie Franků) - vedle doplňujících se archeologických svědectví - v podstatě zprostředkovává znalosti poměrů v 5. a 6. století "jako senátorským vědomím určenou historií galského prostoru" (Hans Hubert Anton).

Přes tento přetrvávající a křehký fundament pozůstatků antické vzdělanosti vede v době Karla Velikého a Ludvíka Pobožného cesta ke "karolínské renesanci" - pokusu o obnovení antické formy i obsahu již na přelomu 8. a 9. století. Tato renesance a na ni navazující snahy otonského a štaufského období nejprve projasnily historické vědomí a přenášely kulturní standardy, jejichž médiem již od pozdní antiky byla církev. Velkou část tohoto kulturního "transferu" lze přičíst klášterům. Příznačně jediný zachovaný rukopis v neúplnosti zachycující osudy římských císařů, De vita Caesarum (Životopisy císařů) od Suetonia, jenž posloužil Einhartovi jako vzor pro životopis Karla Velikého, byl uchováván v klášterní knihovně v Corvey."⁴⁰

Karolínská renesance je tak obnovou antického dědictví, v rukách těch, kteří byli ještě nedávno předtím nevzdělanými barbary⁴¹. Latina se, ruku v ruce se šířením křesťanství (misie, výboje Karla Velikého), stává univerzálním jazykem této rozlehlé a stále rostoucí říše. Její součástí, také díky tažení Karla Velikého, se v letech 805-807 stává i česká kotlina. Její předáci jsou zprvu zavázáni placením tributu⁴², posléze po křtu českých knížat (r. 845) a další christianizaci (zakládání kostelů, akceptace církevního práva) a s ní spojené navázání na řezenskou arcidiecézi (na sklonku 9. století). Šíření křesťanství je tak přímo spojeno se šířením latiny, byť kázání jako taková bývají dle potřeby převáděna do místních jazyků, aby jim bylo rozuměno. Křesťanství je tak spojeno i s přejímáním antických vzorů. Nakonec nám to asi nejlépe ukazuje sv.

40) Hägermann, Dietrich. Karel Veliký. Vládce Západu. Praha: Prostor, 2002., str. 15

41) "...Karlova snaha soustřeďovat kolem sebe a u svého dvora osvědčené vědce, vynikající spisovatele, znalce antiky a patristiky, zkrátka významné osobnosti. Byl to typický rys jeho politiky, jímž vysoce převyšuje pouhého dobyvatele, či dokonce válečného hrdinu a který je základem křesťansko-římsko-franské syntézy, jež propůjčila evropskému středověku naprosto svěbytnou podobu." tamtéž, str. 123

42) "Vždy jsme byli bez újmy našeho práva a jsme i podnes pod panstvím krále Karla a jeho nástupců; náš národ se nikdy nevzbouřil a zůstal tobě ve všech válkách a zůstane vždy věren, jen když se k nám chceš chovati spravedlivě. Neboť takový závazek nám uložil Pipin, syn krále Karla Velikého, abychom jeho nástupcům na císařském trůně platili ročně sto dvacet vybraných volů a pět set hřiven – hřivnu naší mince počítáme po dvou stech penězích – to dosvědčuje pokolení našich lidí do pokolení." (Kronika Čechů II.VIII)

Augustin, který byl zpočátku antickým pohanem, po konverzi ke křesťanství koncipuje svá teologická díla v rámci antické filosofické systematiky, neváhá pro své argumenty jít jak do bible, tak do římských či řeckých autorů, a jak jsme si již ukázali výše, hlavním hlediskem pro tuto činnost je mu šíření evangelia. Latina a její žánry jsou tak pro křesťanské kněze po vzoru Augustinově i po vzoru dalších církevních autorit čímsi samozřejmým. Dostáváme se tak ke křesťanskému encyklopedistovi sv. Isidorovi Sevillskému (560-636), který se k psaní latinské literatury vyjadřuje minimálně v jedné z knih svých Etymologií⁴³. Nás zajímá pasáž, týkající se dějepisectví, neboť téma naší práce je spojeno právě s křesťanským dějepisectvím.

2.6.3 Latinské žánry

Nechme nyní promluvit Isidora:

*Dějepisectví (historici) je vyprávění o skutečných událostech, které poučuje o tom, co se v minulosti stalo. Název historia se odvozuje z řečtiny (...) [apo tu historein], tedy od slovesa „vidět“ nebo „poznávat“. U našich předků byl totiž **dějepiscem jen ten, kdo byl přímým účastníkem a na vlastní oči viděl** události, jež stály za napsání. Lépe totiž postihujeme očima, co e děje, než z doslechu. (2) Neboť člověk může vyprávět o tom, co viděl, aniž by si vymýšlel.*

Existuje také rozdíl mezi příběhem, námětem a bájí. Neboť vypravování příběhů {historiae} se týká skutečných událostí, které se staly; náměty {argumentů} jsou věci, jež se sice nestaly, avšak stát se mohou; a báje (fabulae) vyprávějí o tom, co se ani nestalo ani se stát nemůže, protože to odporuje přirozenému pořádku.“

Máme tedy Isidorem ukázané žánry, ve kterých se křesťanský autor píšící latinsky ve své produkci pohybuje:

- 1) historia – skutečné události, (tj. příběhy)
- 2) argumentum – události, které se nestaly, ale stát se mohou (tj. náměty)
- 3) fabula – události, které se stát nemohly, ani stát nemohou (tj. báje)

O odstavci výše Isidor pak píše o dějepisectví toto:

„Avšak dějepisectví, díky jehož práci se výroční zápisky zaznamenávají do knih, zahrnuje mnoho let a období. Rozdíl mezi dějepisným dílem a letopisy pak spočívá v tom, že dějepisectví se týká těch časů, jež jsme zažili, kdežto letopisy oněch let, které naše doba

43) Barney, Stephen A.; Lewis, W. J.; Beach, J. A.; Berghof, Oliver. The Etymologies of Isidore of Seville. Cambridge University Press, 2010

již nezná. “

Z toho si snadno můžeme vyvodit:

Dějepisec je tedy svědek události, kterou zapisuje (viděl na vlastní oči, zaznamenal)

Letopisec pak ten, kdo opisuje události od dějepisců (opsal či slyšel od očitých a věrohodných svědků).

V žánrech Isidor prokazatelně vychází ze starého římského rétora Quintilliana, viz jeho Základy rétoriky: (překladatel do češtiny chybně uvádí 11.4:2, ve skutečnosti je to 12.4:1-2):

“Kapitola čtvrtá

Rovněž znalost dějin je pro řečníka nutná

(1) Především však má mít řečník velkou zásobu příkladů jak starých, tak nových, takže musí znát nejen to, co je sepsáno v dějepisných dílech nebo odevzdáno ústním podáním jako z ruky do ruky, a to, co se každodenně děje, ale nesmí zanedbávat ani to, co bylo vymyšleno slavnějšími básníky.

(2) Vždyť to prvně jmenované má autoritu svědectví nebo i rozsudků, to druhé je zabezpečeno buď věrohodností stáří, nebo je považováno za vymyšlené velkými muži jako pokyny s výchovným cílem. Ať tedy zná řečník příkladů co nejvíc – i větší autorita starců plyne přece z toho, že se o nich věří, že toho víc poznali a viděli, což velmi často dosvědčuje Homér. Není však proto třeba čekat na vysoký věk, protože studium nám umožňuje vyvolat představu, že pokud jde o názor na věci, žili jsme dokonce v dřívějších stoletích.”

V Základech rétoriky je však i pasáž:

*“Máme tři druhy vypravování, nepočítáme-li ten, který užíváme při soudních přích. Jsou to: **báje (fabula)**, která má daleko k pravdě, ale i k pravděpodobnosti, a to nejen podstatou, ale i formou a s kterou se setkáváme v tragédiích a epických básních, námět (argumentum), nepravdivý, ale pravděpodobný a vyskytující se v komedii, a příběh (historia), výklad skutečné události.”*

(Základy rétoriky 2.4:2)

Spojíme-li to s dřívější informací, že Augustin nabádá vykrádat staré římské autory ve prospěch šíření evangelia, či studovat jejich dějepisná díla ve prospěch lepšího porozumění biblickým textům, otevírá se nám zde docela zajímavá perspektiva:

Kněz, snažící se o šíření Božího slova, musí být přesvědčivý. K tomuto úkolu jsou budoucí autoři v rámci karolinské renesance připravováni studiem sedmera svobodných umění (viz např. Martianus Capella), zejména rétoriky. Ta má napomoci zajistit, aby kněz vyhrál argumentaci jak nad těžkými soupeři (antickými filosofy či rétory) tak uměl dobře vysvětlit Boží slovo prostým lidem. Rétorika je jedním z hlavních nástrojů, znají ji jak sv.

Augustin, tak sv. Isidor Sevillecký, znají ji i studovaní kněží.
Dějepisné příklady, kterými má být dle Quintilliana vybaven antický rétor, se v křesťanském prostředí stávají nástrojem šíření evangelia. To je plně v duchu toho, co sv. Augustin píše v *De Doctrina Christiana*. Z Quintillianova textu je patrná rovněž další věc. Žánry, které vidíme u Isidora:

Příklady dělí na staré a nové.

- Staré: 1) Zapsané v dějepisných dílech. Mají autoritu svědectví a rozsudků.
Nové: 2) Odevzdáno ústním podáním. Zabezpečeno věrohodností stáří.
3) Vymyšleno básníky. Vymyšleno jako pokyny s výchovným cílem.

Kosmas navíc ve své kronice zmiňuje sv. Jeronýma (347-420), který tento úzus také zná a píše o něm:

„jak dí svatý Jeroným, jinak se vypravují věci viděné, jinak slyšené, jinak smyšlené“
(Kronika Čechů I:XLII)

Naším úkolem je nyní určit, v jakém žánru je příběh o Přemyslovi Oráčovi napsán. Až dosud se sice usuzovalo, že je podán v duchu očitého svědectví důvěryhodných jedinců, ale pochybnost, kterou v nás vyvolává biblické pojetí dějin v první knize Kosmovy kroniky i církevní ráz celého díla, včetně Kristiánovy legendy, kdy se tito nebíjí za historickou autentičnost svých podání, ale naopak žádají o cenzuru, mne vede k tomu, přijít na kloub jistým dalším nesrovnalostem. Nyní si je můžeme nastínit:

- 1) nemožnost očitého svědectví biblických dějin, zejména událostí nadpřirozeného charakteru, chceme-li se pohybovat v oblasti vědy a nikoliv teologie
- 2) obrozenci tvrzení o „starých pověstech českých“ opírají o Kosmovu předmluvu, kde stojí „bájně příběhy starců“
- 3) orální tradice náleží do oblasti pohanské/barbarské, a jak jsem již zdůvodnil výše, je jejich využívání jak silně nepravděpodobné, tak v rozporu s církevními pravidly
- 4) vezmeme-li Kosmovu kroniku, která je více zaměřena na dějepisectví, vidíme, že ji v první předmluvě dedikuje svému příteli Šebířovi, s tím, že mu posílá „*stařecké hříčky*“, „*stařecké bláhovosti*“ či „*hledal jsem, co bych vám věnoval příjemného, zábavného...*“

Jak vidíme, můžeme nyní řešit body 2 a 4, neboť body 1 a 3 považuji za již vyřešené.

2.6.4. Bájně příběhy starců

Nenechám se zavést na zcestí prvním českým překladem V.V.Tomka (1883), který následně *opisují a ve stejném duchu interpretují* Karel Hrdina a po něm Marie Bláhová, a v duchu *fair play* a *ad fontes* čtených pokud možno dobovou optikou se zaměřím na onen výraz. Konkrétně jeho latinský originál. Ten zní:

„SENUM FABULOSA RELATIONE“

A) Senum je plurál od senex, stařec.

B) Fabulosa – bájně.

Relatione – příběhy.

A) Kým jsou myšleni tito starci?

a) Kosmas tím může myslet sám sebe (viz “stařecké hříčky”, “stařecké bláhovosti”), ale jeho užití plurálu by pak nedávalo smysl. Jeho tedy můžeme s trochou obezřetnosti (ambice stát se autoritou-autorem, jak do jisté míry vyplývá z jeho okázalého užívání antických formulací a předloh) vyloučit.

b) Myslí tím jiné starce: buď křesťany (např. církevní Otcové) anebo pohany (zde, po vyloučení orální tradice předkřesťanského charakteru) můžeme uvažovat pouze antické autory textů.

Při propátrávání Kosmova díla narážím při označování církevních autorit spíše na přízvisko “učitel” (“kterýsi učitel církevní v jednom svém kázání uvádí verše Vergiliovy” Kronika Čechů II:4 - myšlen sv. Augustin), než “stařec”. U Kosmy tedy s vysvětlením slova starci nepochodíme. Ani propátrávání církevních kronik Kosmovi geograficky a časově blízkých nepřináší žádné výsledky. Jedinou výjimkou je Adam Brémský, který se navíc na rozdíl od dalších kronikářů podobá svojí produkcí více Kosmovi (znalostí antiky):

*“Vím také, že mi nebudou chybět protivníci, jak je obvyklé u zcela nových věcí. Budou říkat, že jsou to smyšlenky a nepravdy jako sny Scipionovy smyšlené Ciceronem. Ať říkají chtějí-li, že vyšly ze slonovinové brány Vergiliovy. Mým záměrem nebylo zalíbit se všem, nýbrž Tobě, otče, a Tvému kostelu. Je totiž velmi nesnadné zalíbit se závistivým. Protože mne k tomu nutí drzost žárlivců, vyjevím Ti, z jakých luhů jsem trhal do tohoto věnce, aby se netvrđilo, že pod obrazem pravdy skrývám klam. Z toho, o čem píši, jsem něco sesbíral z roztroušených listů, **mnoho převzal z římských dějin** a privilegií, o četných údajích jsem se **poučil z podání starých**, kterým byly věci známy. Svědkem je mi skutečnost, že nic nevyšlo pouze z mého srdce, nic jsem nazdarbůh netvrđil, nýbrž že všechno co tam vkládám, opírám o jistá svědectví, aby, pokud nebude uvěřeno mně, byla alespoň dána víra autoritě pramenů.⁴⁴*

44) Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela. Praha: Argo, 2009. ISBN 80-257-0167-6. Str. 46

(...)

*Když jsme pátrali po tom, kteří smrtelníci od počátku obývali Sasko nebo z jakých končin tento kmen původně pochází, zjistili jsme četbou mnoha děl starých spisovatelů, že tento kmen stejně jako všechny národy, které jsou na světě, se nejednou přemístil tajným božím rozhodnutím z jednoho království k jinému lidu a provincie pak dostaly jména podle jmen vítězů. Neboť, **dá-li se věřit římským spisovatelům**, jako první přebývali kolem Labe a v ostatní Germánii Svévové.⁴⁵*

Adam Brémský zde zřetelně myslí starými autory římské historiky. Nejde tedy o Palackého ani Tomkovy dědečky na venkově, které obrozenci svého času obcházeli, a zapisovali jejich příběhy.

Tento způsob získávání “informací o starých dobách” fungoval možná tak mezi severskými skaldy nebo v lidovém evropském prostředí mezi minnesangery (potulní skladatelé básní a písní), nikoliv však v prostředí církevních katedrálních a klášterních škol karolinské renesance, v němž vznikají církevní díla⁴⁶. Navíc se jednalo o básníky, nikoliv chodící encyklopedie dějin, lze tedy předpokládat především autorskou licenci. Z toho vyvozují, že Kosmovo “senum” se týká starých antických autorů.

B) Slovo fabula už známe od Isidora:

“Báje (fabulae) vyprávějí o tom, co se ani nestalo ani se stát nemůže, protože to odporuje přirozenému pořádku.”

Na jiném místě Etymologií pak:

„Básníci říkali bajkám fabulae, názvem odvozeným od slovesa fari (bájit), poněvadž to nejsou skutečné události, nýbrž pouze vyprávěné smyšlenky. Zavedeny byly proto, aby se ve smyšleném rozhovoru němých zvířat dal poznat jakýsi obraz života lidí.“

Nebo:

*A posléze se bajky vztahují k lidskému chování, jako například u Horatia, kde rozmlouvá myš s myší a lasička s liškou, aby se **pravý význam smyšleného vyprávění vztáhl k lidskému jednání**. Podobné jsou také Aisópovy bajky, jež se vztahují k mravním otázkám. Jiný příklad potkáváme v knize Soudců, kde si stromy hledají krále a rozmlouvají s olivovníkem, fíkovníkem, vinnou révou a bodlákem.⁴⁷ A to **všechno se líčí s ohledem na lidské mravy, aby se prostřednictvím vyprávění sice smyšleného, ve svém významu však pravdivého, dospělo k zamýšlenému cíli**.*

Nebo Quintillianus:

„K tomu ať přistoupí výklad historických událostí, sice přesný, ne však zatížený

45) tamtéž, str. 48

46) Kosmas ostatně přišel ke svému vzdělání v katedrální škole v dnes belgickém Lutychu (Liege).

neužitečnou námahou. Stačí totiž vyložit to, co se běžně traduje nebo aspoň co zaznamenali slavní spisovatelé. Uvádět vše, co kdy řekl který spisovatel posledního řádu, je znakem buď přílišné chudoby, nebo malicherné vychloubačnosti a zdržuje a zatěžuje mysl, které by lépe využily čas jinými činnostmi. Kdo pozorně prohlíží kdejaký popsáný list, i takový, který nestojí za čtení, ten už se může zabývat i babskými povídkami. Nicméně zápisníky učitelů gramatiky, ve kterých se pořádně nevyznají ani jejich pisatelé, jsou plné takového haraburdí. Je přece známo, že když jednou Didymos, který toho napsal víc než kdokoli jiný, vyvracel jakýsi příběh jako nepravdivý, předložili mu jeho vlastní knihu, která jej obsahovala. To se stává především v **bájných vyprávěních, jež někdy hraničí se směšností, někdy dokonce až s neslušností**. Proto čím je kdo nestoudnější, tím větší má **volnost vymýšlet si**, takže lze beztrestně o celých knihách a o autorech, jak ho napadne, protože nelze nalézt ty, kteří nikdy neexistovali. Když jde o autory jen trochu známé, znalci je velmi často usvědčí ze lži. Kvůli tomu také budu řadit mezi přednosti učitele gramatiky něco nevědět.“ (Základy rétoriky 1.8.18-21)

Báje/fabula je tedy literární žánr s následujícími vlastnostmi:

- příběh, který se nestal ani stát nemůže
- není skutečnou událostí, nýbrž smyšlenkou
- příběh smyšlený, ve svém významu však pravdivý
- příběh vytvářený s ohledem na lidské mravy
- někdy hraničí se směšností
- někdy hraničí s neslušností

Poté můžeme přečíst to, co k tomu, jak text pojednává, píše sám Kosmas a co tak nějak „zapadlo“ v průběhu historických analýz jeho kroniky. Citováno chronologicky, posloupně:

„Hledaje totiž hledal jsem, co bych vám věnoval příjemného, co **zábavného**, ale nenalezl jsem nic, co by bylo **směšné** jako mé dílko.“

(...)

„Ale ať se Vám samotnému tyto stařecké **hříčky** líbí či nelíbí, prosím, aby je třetí oko nespátrilo.“⁴⁷“

(...)

„...anebo jiní dovednější – jako to učinil Vergilius s vyvrácením Tróje a Statius s příběhy Aiakovce – podobně vzali za **látku, na níž by též ukázali potomkům své umění** i zvelebili památku svého jména na věky“

47) První předmluva Kroniky Čechů, dedikovaná Šebříovi.

(...)

„...co jsem poznal z báječného podání starců, ne z touhy po lidské chvále, nýbrž aby pověsti neupadly vůbec v zapomenutí“

(...)

„...někdy si podrímne výtečný Homér⁴⁸“

Léta od narození Páně jsem počal počítati až od časů knížete Bořivoje, prvního knížete křesťanského, proto, že na počátku této knihy ani jsem si nechtěl něco vymýšleti, ani jsem nemohl najítí kroniku, z které bych se mohl dovědět, kdy nebo za kterých časů se stalo, co nyní budeš čísti v následujících kapitolách.

Toliko předmluva. Co zde Kosmas Šebířovi a Gervasiovi sděluje? Chce ukázat své umění (zběhlost v antické literatuře), narážkou na starce, Vergilia, Statia a Homéra ukazuje zdroj své látky (inspirace) a zároveň přiznává, že si nechtěl nic vymýšlet, ani neměl po ruce kroniku, z které by následující text čerpal.

Jak v takové situaci může křesťanský autor jeho doby postupovat?

Pokud si nechce vymýšlet a nemá kroniku na kterou by navázal (z které by podstatné body opsal), musí vyjít z toho, co zná, a co je společenským územ *považováno za pravdivé*. Vyzbrojeni poučkami z Augustina a Isidora již víme, že dějepisná antická literatura není křesťanům zapovězená, ale naopak doporučovaná, pro lepší pochopení písma. Také víme, že starci znamenají patrně u Kosmy stejně jako u Adama Brémského staré antické autory, Kosmas výslovně jmenuje tři z nich: Vergilia, Statia a Homéra. Zároveň jedním z aspektů bajek je mravní ponaučení, příběh sice smyšlený, ale ve svém významu pravdivý. Jelikož pro křesťana jsou dějiny spásy popsány Biblií a na ni navazujícími autory pravdivé, kdežto příběhy pohanů (antičtí autoři) a barbarů (etnika mimo dosah řecko-římské civilizace) falešné, je možno dějiny spásy užít jako kostru příběhu, vytvořeného „pro pobavení“⁴⁹ či „aby pověsti neupadly v zapomenutí“ či aby „ukázali potomkům své umění i zvelebili památku svého jména na věky“. Na tuto kostru se pak navěšují události, popsány v uznaných antických, a zejména církevních či biblických textech, dostávají nový smysl, vytvářejí nový příběh. Upozornit nás může i fakt, že Kosmas žádá Šebíře, aby text třetí oko nespátrilo (tj. kdokoliv kromě Šebíře). Možná má obavy, zda jej složil v souladu s církevními pravidly. Už druhá předmluva Gervasiovi však ukazuje, že se patrně text Šebířovi líbil, a doporučil Kosmovi, aby jej nechal církevně schválit a zveřejnit. Chápejme tedy část kroniky s popisem „dávno věku“, počínající babylónskou věží a končící XIII. kapitolou, jako *fabulu*.

Abych nevynechal další indicie, které Kosmas dává k bezpečnému určení tohoto žánru, budu dále citovat:

Závěr fabuly:

„A poněvadž se tyto věci sběhly za starodávna, ponecháváme čtenáři posouditi, zda se

48) Druhá předmluva Kroniky Čechů, dedikovaná Gervasiovi.

49) Jak se potvrzuje v Kosmových slovech Šebířovi: *“Hledaje totiž hledal jsem, co bych vám věnoval příjemného, co zábavného, ale nenalezl jsem nic, co by bylo směšné jako mé dílko.“*

opravdu staly, či jsou smyšlené; nyní chceme své pero, byť tupé, však zbožné, nabrousiti, abychom vypsalí ty věci pamětihodné, jež zaručuje hodnověrné podání.“

Zde Kosmas píše, že nechává na čtenáři, zda se ony události staly, či zda jsou smyšlené. Výraz „za starodávna“ znamená „kdysi“, jde o silně neurčitý časový údaj, spojený spíše s bájemi, než nějakou konkrétní chronologií. V elementární logice to znamená: netrvám na pravdivosti tohoto textu. Připouštím, že text může být smyšlený⁵⁰. S tím, že až následující text má ukázat věci pamětihodné a hodnověrné. Což je další argument pro moje tvrzení, že I.-XIII. kapitola I. knihy Kroniky Čechů je žánrem fabula.

Důležitou informací je také závěr druhé předmluvy:

Léta od narození Páně jsem počal počítati až od časů knížete Bořivoje, prvního knížete křesťanského, proto, že na počátku této knihy ani jsem si nechtěl něco vymýšleti, ani jsem nemohl najíti kroniku, z které bych se mohl dověděti, kdy nebo za kterých časů se stalo, co nyní budeš čísti v následujících kapitolách.

Až časy knížete Bořivoje začínají léta Páně. Dějiny. Historia. Poznáme to rovněž z toho, že Kosmas k jednotlivým událostem začíná dávat letopočty. Slovo kronika je odvozeno z latinského slova *chronicon*, tj. jádrem slova je *chronos*-čas a z něj odvozené slovo *chronologie*. Psaní letopočtů je tedy zaznamenávání *chronologie* dějů. Pasáž fabula této *chronologie* předcházející, časové údaje zasazené do *Anno Domini* (Let Páně) neobsahuje. Literárně je tedy v křesťanském vidění světa (dějiny spásy) vyjádřením dob před narozením Krista, pohanským dávnověkem. Jelikož je text fabulou, jde o literární Kosmovu invenci, avšak autorskou, nepředstírá očitě svědectví, a mezi řádky zcela jasně a opakovaně sděluje, že text složil s využitím toho, co měl po ruce. Předkřesťanské dějiny podává tak, že využívá církevně dovolené texty, ale **skládá je tak, aby děj vypadal jako předkřesťanský, pohanský**. V rámci církevní logiky dějin je také počíná jak rozejtím národů od babylónské věže, tak narážkou na ráj a zlatý věk.

I. kniha Kroniky Čechů navíc končí těmito slovy, z nichž už jsem část citoval, pro plné pochopení nyní v úplnosti:

50) Navíc sv. Augustin sděluje: "Nikdo tedy nedosahuje věčného života ani skrze teologii báječnou ani skrze občanskou. Ta prvá totiž, vymýšlejíc o bozích ohavnosti, seje, druhá pěstujíc je, sklízí; jedna roztrušuje lži, druhá je sbírá; jedna božským věcem falešnými obviněními škodí, druhá předvádění těchto vin mezi božské věci řadí; jedna roztrubuje v písních zločinné lidské výmysly o bozích, druhá je zasvěcuje právě pro slavnosti bohů; jedna hříchy a neřesti bohů opěvuje, druhá je miluje; jedna je prozrazuje nebo vymýšlí, druhá je zase stvrzuje, jsou-li pravdivé, nebo se jimi baví, jsou-li falešné. Obě jsou ohavné a obě zavrženíhodné; ale ta divadelní veřejně provozuje hanebnou činnost; ta městská se okrašluje její hanbou. Máme očekávati věčný život odtud, odkud se poskvvrňuje tento krátký život časný? Což společenství se zločinci, kteří se snad vloudí do našich citů a náklonností, život poskvvrňuje, a neposkvvrňuje ho společenství s demony, kteří jsou uctíváni svými zločiny? Jestliže skutečnými, jak jsou špatní! Pakliže smyšlenými, jak je to špatné!" Aurelius Augustinus. O Boží obci I. VI.6. O náboženství mytickém, t.j. báječném, a o občanském; proti Varronovi. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1284-3. str. 213-214

“Až dosud, co se za starodávna sběhlo, obsahuje kniha první. Ale protože jak dí svatý Jeroným, jinak se vypravují věci viděné, jinak slyšené, jinak smyšlené, a lépe též pronášíme, co lépe víme, nyní s pomocí Boží a svatého Vojtěcha duch touží po tom, abychom pověděli, co jsme my sami viděli nebo co jsme slyšeli z hodnověrného vypravování očitých svědků.”

Takže zde Kosmas sděluje následující:

Knihy I. obsahuje události **smyšlené**. Od knihy II. chce autor sdělit věci viděné a věci slyšené od hodnověrných svědků.

Jelikož I. kniha končí kapitolou XLII, a text do kapitoly XIII považuji ve světle výše argumentovaných důvodů za fabulu, je možné, že kapitoly XIV-XLII Kosmas od někoho opsal. Mohl také použít informace slyšené. Každopádně už obsahují chronologii (letopočty), takže je počítá do dějin po narození Krista. Výraz *“lépe též pronášíme, co lépe víme”* také ukazuje, že v případě II. knihy Kosmova jistota historicity (a tím pravdivosti) dějů je mnohem vyšší. Je to signál především pro církevní cenzory, které tím vybízí k větší důvěře, neboť dané události viděl na vlastní oči, nebo je slyšel od někoho, koho považoval za důvěryhodného. Jelikož tématem této práce je příběh o Přemyslu Oráči, pomínu hledání možných zdrojů/předloh kapitol XIV-XLII a zaměřím se na hledání předloh týkajících se prvních třinácti kapitol. Právě fabula, kterou tvoří, a v jejímž rámci příběh o Přemyslu Oráčovi zaznívá, je pro téma této práce stěžejní.

Číslo samo (počet kapitol fabuly) může být určitou narážkou (jak jsem již uvedl, mezi naukami, které doporučuje Augustin odebrat pohanům, je i numerologie) – 12 apoštolů + sv. Pavel, nebo 12 apoštolů + Kristus, anebo je bez hlubšího významu. Je však nutno být obezřetný i v případě číselné symboliky, zvláště, pracujeme-li s takto propracovaným církevním textem.

2.6.5. Předlohy pro Kosmovu fabulu

Jelikož předlohy Kosmovy tvorby hledalo už více autorů, jako např. Antonín Kolář⁵¹, Josef Sadílek, Vladimír Karbusický či Dušan Třeštík, zaměřím se více pouze na biblický (protože opomíjený), případně antický, ale málo známý materiál, a na materiál, bezprostředně související s příběhem o Přemyslu Oráči. Biblický materiál je navíc důležitější, protože vytváří dějinnou osu, na kterou se jakýkoliv další materiál pouze

51) Kolář, Antonín. Kosmovy vztahy k antice. Filosofická fakulta University Komenského, 1925.

“navěšuje” a která mu udává dějinný interpretační rámec. Bez znalosti této dějinné osy text vyznívá jen jako podivná složenina antického, církevního a biblického materiálu bez ladu a skladu, a vnitřní smysl neobeznámenému čtenáři uniká.

Kronika Čechů:

I.I.

Po vylití potopy⁵² a po změtení lidí⁵³, kteří se zlým úmyslem stavěli věž⁵⁴, pokolení lidské, skládající se tehdy asi z dvaasedmdesáti⁵⁵ mužů, bylo za takovou nedovolenou a nerozvážnou opovážlivost **rozptýleno** božskou mstou⁵⁶ v tolik různých jazykových rodů, kolik bylo hlav mužských. A jak víme z dějepisného podání, každý z nich se toulal a prchal, a jsouce daleko široko rozptýleni, bloudili po rozličných krajinách světa⁵⁷, a až jich den ode dne ubývalo na těle⁵⁸, přibývalo jich mnohonásobně z pokolení do pokolení⁵⁹. A tak se lidstvo na boží, vše řídící pokyn⁶⁰ rozšířilo po okrsku zemském tolik, že po mnoha stoletích konečně přišlo i do těchto končin Germánie. Celá totiž ona země,

52) Srov. „Po sedmi dnech pak pronikly na zemi vody potopy. V šestistém roce života Noeho, sedmnáctý den druhého měsíce, se provalily všechny prameny obrovské propastné tůně a nebeské propusti se otevřely. Nad zemí se strhl lijavec a trval čtyřicet dní a čtyřicet nocí.“ (Genesis 7:10-12)

53) Srov. „I rozehnal je Hospodin po celé zemi, takže upustili od budování města. Proto se jeho jméno nazývá Bábel (to je Zmatek), že tam Hospodin zmátl řeč veškeré země a lid **rozehnal** po celé zemi.“ (Genesis 11:8-9) – Zde je vidět, že i rozehnání lidstva je z Boží vůle, opět je zde korelace s křesťanskou teologií dějin spásy.

54) Srov. „Nato řekli: „Nuže, vybudujme si město a věž, jejíž vrchol bude v nebi. Tak si učiníme jméno a nebudeme **rozptýleni** po celé zemi.“ (Genesis 11:4)

55) Srov. Genesis 10:1-32 – Lze zde napočítat 75 jmen. Zřejmě proto Kosmas píše slovo „asi“, neboť sčítá potomky a potomky potomků, u nichž všech se jen předpokládá, že každý byl praotcem nového národa.

56) Viz pozn. 24.

57) Srov. „lid rozehnal po celé zemi“ (Genesis 11:9), ale i „potulující se jako nerozumná zvířata, toliko širý kraj obývali“ (Kristián: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily II:2-4)

58) Postupně jim ubývá věk dožití. Adam se dožil 930 let, Šét 912 let, Enóš 905 let, Kénan 910 let, Mahalel 895 let, až na konci této řady se Lámech dožil 777 let (Genesis 5:1-32). Výjimkou je Lámechův syn Noe, který se oproti očekávání danému věkem jeho předků dožil 950 let. (Genesis 9:29). S řadou Noemových potomků věk klesá výrazněji: zatímco Šém se dožil 600 let, na konci této řady se Terach, otec Abrahámův, dožil už jen 205 let. (Genesis 11:10-32)

59) Srov. „Z nich vzešly ostrovní pronárody v různých zemích, pronárody různého jazyka a různých čeledí“ (Genesis 10:5), „Z této země vyšel do Asýrie a vystavěl Ninive – i Rechobót-ír a Melách a Resen mezi Ninivem a Kelachem – to je to veliké město. (Genesis 10:11-12), „Potom se čeledi kenaanské rozptýlily.“ (Genesis 10:18), „To jsou synové Chámovi v různých zemích, pronárody různých čeledí a jazyků.“

(Genesis 10:20), „Toto jsou synové Šémovi různých čeledí a různých jazyků, různé pronárody v různých zemích. To jsou čeledi synů Noeho podle jejich rodopisu v různých pronárodech, z nich pak po potopě vzešly všechny pronárody na zemi.“ (Genesis 10:32)

60) Svět řídí Boží prozřetelnost.

ležící pod severní točnou⁶¹ až k řece Tanais⁶² a na západ, ač se v ní jednotlivé krajiny nazývají vlastními jmény, přece úhrnným názvem sluje Germánie⁶³. O tom jsme se zmínili proto, abychom lépe mohli provést úkol, jež jsme si vytkli⁶⁴. Zatím však, **než přijdeme⁶⁵ k počátku vypravování dějin⁶⁶**, pokusíme se stručně vylicíti polohu naší země české, a odkud dostala jméno.

I.II.

Podle učení geometrů⁶⁷ se dělí povrch zemský na dvě polovice, z nichž jednu zaujímá pod svým jménem Asie, druhou Evropa s Afrikou. V Evropě leží Germanie a v jejích

61) Myšlen sever, severní pól:
Lat. „regio sub **arctoo**“ – srov.:

a) Kristián: „sub **Arcturo**“ (Kristián: Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily II:1), materiál převzat zřejmě z jednoho níže zmíněných zdrojů:

b) Cicerův překlad Aratových Phaenomena: „Exiguo superum quae lumina tempore tranat: Nam procul **Arcturo** est aduersa parte locata. **Arcturo** magnum spatium supero dedit, orbem Juppiter hic paruuum inferiori in parte locauit.“ (William Young Ottley. Marci Tulli Ciceronis Arataea. Aratus' Astronomical Poem. With Cicero's latin translation. London, 1834. v. 186-189.), „At cum procedunt obscuro corpore Chelae. Existet pariter larga cum luce Bootes. Cujus in auderso est **Arcturus** corpore fixus“. (tamtéž, v. 393-395)

c) Cicerovo O přirozenosti bohů: „Septentriones autem sequitur Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes, quod quasi temone adiunctam prae se quatit Arctum'. Dein quae sequuntur: 'huic' enim Booti supter praecordia fixa videtur stella micans radiis, **Arcturus** nomine claro; cuius [pedibus] subiecta fertur 'Spicum inlustre tenens splendenti corpore Virgo'. Atque ita demetata signa sunt, ut in tantis descriptionibus divina sollertia appareat: 'Et Natos Geminos invisses **sub caput Arcti**; subiectus mediaest Cancer, pedibusque tenetur magnus Leo tremulam quatiens e corpore flammam.

d) Isidorovy Etymologie: „Arctophylax dictus, quod Arcton, id est Helicem Vrsam, sequitur. Eundem et Booten dixerunt, eo quod plaustro haeret: signum multis spectabile stellis, inter quas **Arcturus** est. **Arcturus** sidus est post caudam maioris ursae posita in signo Bootae. Vnde **Arcturus** dictus est, quasi ARKTOU OURA, quia Bootis praecordiis conlocata est. Oritur autem autumnali tempore.“ (ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI ETYMOLOGIARUM SIVE ORIGINUM LIBER III:71.8-9), Isidor cituje i Vergilia:

e) Vergiliova Aeneis: „**Arcturum** pluviasque Hyadas“ (Aen. 1,744)

62) Strabo: Geografie (VII.1.1, XI.2.2)

63) Strabo: Geografie (XI.2.1-4)

64) Srov. „Až dostaneš tento lístek, věz, že jsem Ti poslal českou kroniku. (...) vzali za látku, na niž by též **ukázali potomkům své umění i zvelebili památku svého jména na věky** (...) vykládám, ne z touhy po lidské chvále, nýbrž **aby pověsti* neupadly vůbec v zapomenutí**. (Kronika Česká. Druhá předmluva k následujícímu dílu, psaná mistru Gervasiovi). Slova: „**aby pověsti neupadly vůbec v zapomenutí**“ mohou opět potvrzovat, že se v této části kroniky nejedná o dějiny ale o smyšlenky, báje. V celkovém kontextu to působí, že se Kosmas snaží ve vlastní, církví akceptovatelné literární formě zachovat pod rouškou „českých dějin“ zejména příběhy z Aeneidy.

*Kosmas v originále píše „tradantur relata“.

65) Jde o literární odbočku, známou z antické teorie textu, např. Quintilliana.

66) Kosmas zde už poněkolkáté naznačuje, že tato část kroniky ještě nepojednává o dějinách.

67) Klaudios Ptolemaios, Martianus Capella

končinách směrem k severní straně⁶⁸ daleko široko se rozkládá kraj, kolem dokola obklíčený horami, jež se podivuhodným způsobem táhnou po obvodu celé země, že se na pohled zdá, jako by jedno souvislé pohoří celou tu zemi obklopovalo a chránilo. Povrch této země tenkrát zaujímaly širé lesní pustiny bez lidského obyvatele, zněly však hlasně bzukotem rojů včel a zpěvem rozličného ptactva. Zvěře bylo ve hvozdech bez počtu jako písku v moři nebo jako hvězd na nebi a nikým neplašena tékala cestou necestou; houfům dobytka sotva stačila země.⁶⁹ Se stády soumarů sotva se mohlo měřiti i množství kobylek, co jich v létě po polích skáče. Vody tam byly čist'ouneké a k lidskému užívání zdravé, rovněž i ryby chutné a výživné. Je to divná věc a lze z ní uvážiti, jak vysoko se vypíná tato země: nevtéká do ní žádná cizí řeka⁷⁰, nýbrž všechny toky malé i velké, pojaty arci do větší řeky, jež slove Labe⁷¹, tekou až do Severního moře. A poněvadž tato země za těch časů ležela nedotčena rádlem⁷² a do té doby ještě do ní nevešel člověk⁷³, který by se jí byl dotekl, uznávám za vhodnější o její úrodnosti či neúrodnosti pomlčeti než říci něco nezaručeného⁷⁴. Když do těchto pustin vstoupil člověk⁷⁵, ať to byl kdokoli – neznámo s kolika lidmi – hledaje příhodných míst k lidským příbytkům, přehlédl bystrým zrakem hory a doly, pláně a stráně, a tuším kolem hory Řípu⁷⁶ mezi dvěma řekami, Ohří

68) Viz výše Arcturus, ale i srov. Žalm 48

69) Srov. Genesis I:20-24

70) Viz pozn. 12, srov. Genesis I:10

71) Zde je nutno upozornit na zajímavou paralelu, uváděnou Adamem Brémským: "Ale největší řekou je Albis, jak dosvědčují i Římané, nyní nazývaná Labe. Na počátku prý protéká Čechami a hned nato odděluje Slovany od Sasů." Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0167-6. Str. 47

Albis znamená Bílý, a Kosmas dále ve své fabule jmenuje řeku Bílinu, Je tak možné, že předlohou Bíliny je Labe, a nikoliv Bílina vtékající do Ohře. Ta tímto jménem mohla být pojmenována až později, právě na základě Kosmovy Kroniky Čechů.

Další paralelou, která se nabízí je italská Alba, o níž se píše ve Vergiliově Aeneidě, a která souvisí rovněž s vergiliovskou Kosmovou předlohou Praotce Čecha: Aeneem. Neboť ten

72) Srov. "Od sebe sama vše též jim dávala svobodná země: ještě se netkl jí rýč, a pluh jí nezranil dosud..." (Ovidius: Proměny, kap. Čtvero věků, kn. I:101-102)

73) Srov. Genesis 2:5

74) Kdežto Ovidius: "Brzy též zem, ač nikdo ji nevzdělal, plodiny nesla: klasy tu těžkými bělal se lán, ač přeorán nebyl." (Ovidius: Proměny, kap. Čtvero věků, kn. I:109-110)

75) Srov. "Hospodin Bůh tedy vzal člověka a usadil ho do zahrady Eden, aby ji obdělával a střežil. " Genesis 2:15, ale i narážka na "Hospodin promluvil k Mojžíšovi: „Vyjdi odtud, ty i lid, který jsi vyvedl ze země egyptské, do země, kterou jsem přísězně slíbil Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi: Dám ji tvému potomstvu." Exodus 33:1, neboť v církevních dějinách spásy je prapůvodní místo člověka Eden odkud veškeré lidstvo pochází a nová země zaujímá z Božího rozhodnutí/zaslíbení.

76) Slovo Říp **vymyslel** Kosmas podle Rípejských hor v antické geografii, kde se však nenacházejí ani v Germánii ani v Boiohaemu (tehdy ještě Marobudovu), nýbrž ve Skythii. Původní výraz Ripheis známe už z Ptolemaiovy mapy světa, avšak Kosmas patrně vychází ze Strabova textu, nebo někoho, kdo od něj opisoval, neboť zmiňuje rovněž řeku Tanais: "*Multo minus Tanais fluius ex eo oritur, quippe qui ex Ripheis montibus in Sarmatia defendere traditur,...*" Strabo, srov. Pozn. 37. Adam Brémský naprosto stejné hory pro změnu umísťuje do Skandinávie: "Halsingland je kraj Skritefingů položený v nejvyšších horách, které se jmenují Rípejské, kde věčně leží sníh. Tamní lidé jsou otuženi mrazem, nestarají se o střechy svých domů, jedí maso divé zvěře a oblékají se do jejích kožešin. Jak je možno číst, v horách Hyperborejců se také mezi jinými obludami, které tam žijí, rodí gryfové." (Adam Brémský. Činy biskupů hamburského kostela. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0167-6. Str. 207), a jak vidno, osazuje je kromě divokých národů připomínajících dnešní Laponce či Eskymáky také různými mytickými obludami.

a Vltavou, první zařídil sídla⁷⁷, prvá založil obydlí a radostně na zemi postavil bůžky⁷⁸, jež s sebou na rameni přinesl. Tehdy starosta, jehož ostatní jako pána provázeli, mezi jiným takto promluvil k své družině: „Přátelé, kteří jste nejednou snášeli se mnou těžké trudy cesty po neschůdných lesích, zastavte se a obětujte oběť příjemnou svým bůžkům, jejichž zázračnou pomocí jste konečně přišli do této vlasti, kdysi osudem vám předurčené⁷⁹. To jest ona, to jest ona země, kterou jsem vám – jak se pamatuji – častokrát sliboval⁸⁰, země nikomu nepoddaná, zvěře a ptactva plná, sladkým medem a mlékem vlnoucí⁸¹, a jak sami pozorujete, podnebím k obývání příjemná. Vody jsou všude hojné a nad obyčej rybnaté. Zde se vám nebude ničeho nedostávat, protože nikdo vám nebude

77) Narážka na Cicerovu teorii vzniku civilizace, z které čerpá předtím spíše Kristián: “Age vero, **urbibus constitutis, ut fide**m colere et iustitiam retinere discerent...” (De Inventione I.II.3:1)

78) “Výšli jsme z dávné Tróje, ač jestli zde k vašemu sluchu dostal se název Tróje, a zmítané po dálných mořích náhodou prudká bouř nás zahrnala k libyjským břehům. Já jsem Aeneas **zbožný**, jenž **penáty** odpůrcům vyrav vezu je s sebou v loďstvu, **svou slávou nad hvězdy známý, hledám italskou vlast, svou kolébkou, od Iova vzešlou**” (Aeneis I:375-380).

Zde poprvé Kosmas vkládá do textu materiál z Vergiliovy Aeneidy, jejíž děj je hlavní výplní jeho fabuly a který má budít zdání *pohanskosti* děje, předcházejícího křest Bořivoje a s ním rovněž počátek žánru historia, tj. dějin. Je nutno si uvědomit důležitost původu trójského krále Aenease, neboť jak vysvítá z Aeneidy, rozprášení Trójané pod jeho vedením hledají novou vlast (stejně jako Židé pod vedením Mojžíše a Čechové pod vedením Čecha), a jsou předky Římanů, národa jenž má vládnout světu, a na jejichž říši se odkazují křesťané (Imperium Romanum → Sacrum Imperium Romanum obnovené/založené Karlem Velikým). Od nich odvozují svůj původ ve svých kronikách např. Frankové (viz např. BARLOW, J. Gregory of Tours and the Myth of the Trojan Origins of the Franks. IN: Ed. by Drews, Wolfram / Quast, Bruno. Frühmittelalterliche Studien, 2010; nebo: Kearns, Carol Bubon. Influence of the Trojan Myth on National Identity as Shaped in the Frankish and British Trojan-Origin Myths and the Roman de Brut and the Roman de Troie. Disertace. University of Florida, 2002.), ale jak vyplývá z následujících narážek a vyznění textu, činí tak pro Čechy rovněž Kosmas. Čechovi bůžkové jsou přímou výpůjčkou od Aeneových penátů. Vidíme zde paralely s dalším Kosmovým textem, slovo zbožný (Aeneas zbožný) umožňuje textový šev s předchozím Cicerovým (“ut fide”m”, viz předchozí poznámka), ale zajímavé jsou především mnou zvýrazněné obraty, ukazující, podle čeho je Kosmou modelován praotec Čech: zakladatel, hledající novou vlast, která je však zároveň jeho **kolébkou**, danou od Boha (srov. křesťanský význam původu, ráje, prastavu), a jehož sláva se hvězd dotýká/je nad hvězdy známý. Vybavíme-li si Kosmovu paralelu Čech s Edenem (místo, odkud řeky vytékají, ale kam žádná nevtéká), je zde v narážce na Aeneidu paralela české kotliny pro změnu s Itálií (konkrétně Albou), odkud vzešel římský světovládný národ. Jelikož dějiny spásy mají v křesťanské teologii svůj skrytý význam, a Kosmas neskládá svoji fabulu pro nic za nic, je nutno být při čtení jeho příběhu velmi pozorný, a jednotlivé narážky skládat dohromady, resp. odhalovat jejich alegorický/teologický smysl. Kosmas zde totiž krouží okolo vyvolenosti Čechů Bohem (i když si pomáhá paralelou s římským Iovem) a jejich vazbou na Trójaný/Římany, což je pozoruhodné.

79) Srov. “Přátelé, všelikých strastí již oddávna neznalí nejsme, snesli jste horší trudy a bůh dá konec I těmto; vždyť jste až k samé Skyllé, k té vzteklici, ke skalám přišli, které v hlubinách řvou, též kyklópské viděli skály! Proto se vzmužte zas, svou bázeň ze srdce pusťte! Jednou zas bude vás těšit i vzpomínka na tyto strasti. Zaživše pohromy různé a tolik hrozivých zkoušek, **jdeme už v Latínský kraj, kde klidná nám slibuje sídla* osud a povstati má zas poznovu království trójské**” (Aeneis I:198-206) Srov. Pozn. 52.

Tento osud je jasně stanoven Iovem, hlavním z bohů:

“*Otec bohů i lidí (...) se ozval: “Odlož strach, má dcero, je nezměněn potomstva tvého osud, ty uzříš město a pevné Lavinské hradby, které ti slíbeny jsou... pak vzneseš k nebeským hvězdám Aenea, chrabrého reka – mne nezměníš úmysl žádný. Syn tvůj – řeknu to teď, vždyť strach ten stále tě hlodá, osud rozvinu dále a odhalím **tajemství jeho** – povede velkou válku a divoký italský národ zdrtí, postaví hradby a vydá zákony lidu.”* (Aeneis I:254-264)

Není to osud ledasjaký: Aeneas má zaujmout novou vlast, porazit divoký italský národ, založit město, vydat

škoditi. Ale když takový, tak krásný a tak veliký kraj jest ve vašich rukou, rozvažte, jaké by bylo vhodné jméno pro tu zemi.“ Ti ihned, jako z božského vnuknutí, zvolali: „Poněvadž ty, otče, sloveš Čech, kde najdeme lepší nebo vhodnější jméno, než aby i země slula Čechy?“

Tehdy starosta, jsa dojat touto předpovědí svých druhů, jal se z radosti líbat zemi, maje radost, že se má nazývati jeho jménem, pak vstal a obojí dlaň zdvíhaje k nebeským hvězdám, takto počal mluvit: „Vítej mi, země zaslíbená, tisícerymi tužbami od nás vyhledávaná, kdysi v čas potopy lidu zbavená, nyní jako na památku lidstva nás zachovej bez pohromy a rozmnožuj naše potomstvo od pokolení do pokolení.

Upadl by však v hrubou nelibost, kdo by se pokusil našim nynějším lidem, libujícím si v pravém opaku, podrobně líčiti, jakých byli mravů, jak poctivých, jak byli prostí a ku podivu ušlechtilí tehdejší lidé, jak byli mezi sebou věrni a jeden k druhému milosrdný, jak byli též mírní, střídmi a zdrženliví. Proto se o tom nezmiňujeme a chceme jen něco

zákony.

A Iovova vůle/stanovení osudu pokračuje: “Romulus převezme národ a **založí** k Martově počtě **hradby** a **trójský lid svým jménem nazve**. Těmto ni světových hranic ni časových nemíním klásti, **bez konce dal jsem jim moc...**” (Aeneis I:276-279),

a o kousek dále: “...Potom se narodí Caesar, ten Trójan z vzácného rodu, jehož **říše až k moři a pověst dosáhne k hvězdám**, Iulius, jehož jméno má z velkého Iula původ.” (Aeneis I:286-288)

80) Srov. pozn. 50.

81) (Ex 3,17; Nu 13,27-28; 16,13-14; Dt 27,3; 31,20; Jr 32,22; Ez 20,6; 20,15). Smysl obratu již v Izajáš (Iz 7,15): „Bude jíst smetanu a med, aby dovedl zahrnout zlé a volit dobré.“

málo, ale pravdivého⁸² pověděti o tom, jaký byl onen první věk.⁸³ Byl přešťastný, spokojený se skromnými výdaji a nenadýmající se hrdou pýchou. Darů Cereřiných a Bakchových neznali, protože jich ani nebylo. K večerím požívali žaludů nebo zvěřiny. Nezkalené prameny poskytovaly zdravého nápoje. Jako sluneční záře nebo voda, tak i luhy a háje, ano i manželství jim byla obecná. Neboť po způsobu dobytka každou noc vyhledávali nové styky, a s východem jitřenky přetrhávali svazek tří Gracií a železná pouta lásky. Kde koho zastihla noc, tam si lehl do trávy a v stínu košatého stromu spal sladkým spánkem. Neznali užitku vlny nebo lnu ani oděvu, v zimě užívali za šat koží z divoké zvěře nebo ovčích. Také nikdo neznal slovo ‚mé‘, nýbrž po mnišském způsobu,

82) K otázce pravdivosti a falzifikátorství historie lze uvést rovněž následující: *“Je potřeba mít na paměti, že většina středověkých padělků vznikla za účelem fixace práv, ať už skutečných, nebo těch, o nichž se jejich tvůrci domnívali, že opravdu existovala. Pro tehdejší vedoucí představitele institucí, které se k falzům pod tlakem doby uchýlovaly, bylo nepochopitelné, že předchozí generace nevyvinuly větší úsilí o uchování míry identiké, mnohé často jen nahrazovaly originály už fyzicky nevyhovující. Zdá se tedy, že středověký člověk nemusel vidět na falzech nic špatného, že je vnímal jinak než člověk dnešní. Ve snaze restituovat starobylé právo se tehdejší lidé řídili svou představou o tom, jak by takový ideál měl vypadat. Ani padělky nebyly vždy nutně motivovány zjištnými cíli. Gurevič v tomto ohledu užívá výstižný termín **zbožná lež** hraničící se sebeklamem. **Za mnohými padělků stála idea, že k danému aktu nemohlo nedojít, neboť by to bylo nespravedlivé, ba nemožné. Patřilo se přece, aby tak dotýčný dobrodinec daného ústavu učinil. A toto spravedlivé právo muselo být nutně starobylé, proto muselo být fixováno do minulosti. Taková „oprava“ pak v očích falzifikátora nebyla podvodem, ale naopak triumfem spravedlnosti nad bezprávím. Dokumenty měly zachycovat nejvyšší hodnotu, pravdu a spravedlnost, nikoli „náhodná“ fakta. Tato pravda, formovaná určitým podvědomím, tak paradoxně zobrazovala minulou skutečnost nikoli takovou, jaká byla, ale takovou, jaká by měla být. Jak to vyjádřil francouzský historik Paul Veyne: ...pravdy samy nebyly ničím jiným než pouhými iluzemi. ...Byly doby, kdy si básníci nebo historikové vybájili celé královské dynastie včetně jmen jednotlivých vládců a jejich rodokmenů. Nešlo přitom o žádné falzifikátory dějin, ani v tom nebyl žádný zlý úmysl, používali pouze běžné metody, jak dospět k pravdám. ...Existoval totiž určitý program pravdy, který někomu ...přisuzoval, že říká pravdu, ať už uváděl jména, která se mu honila hlavou, nebo ty nejdívočejší sny... U těchto lidí byla psychologická imaginace zdrojem věrohodnosti. Jako téměř v celém středověkém světonázoru byl v otázce pravdy a lži styčnou autoritou sv. Augustin. Ten jako lež a klam označuje udání nepravdy a snahu oklamat.***

(...)

*Neboť ani člověk středověku nevěřil hned všemu, dokázal kriticky uvažovat. Jenže hranice mezi pravděpodobným a nepravděpodobným v těch časech probíhala jinudy než dnes. Tehdejšího člověka více pohlcovalo okolí, společenství, v němž žil. V této pospolitosti kořenilo jeho vědomí. **Za pravdu pak platilo to, co sdílel kolektiv, a málokterý jedinec se odvážil postavit se mínění kolektivu.** Tímto způsobem formovaná a sdílená pravda tak nebyla závislá sama na sobě, stávala se kolektivní hodnotou, podmíněnou cíli a tradicemi komunity, a jen v nich také nacházela své zdůvodnění.*

(...)

co odpovídá pravdivostnímu programu jedné společnosti, může být v jiné vnímáno jako podvod a plané žvanění. ...Rozlišujeme tedy mezi mystifikátory, kteří vlastně dělají jen to, co jejich současníci považují za normální ...a mezi falzifikátory, kteří jimi jsou i v očích svých současníků.”

Viz Šrámek, Josef. Středověká listinná falza. Podvod, nebo prostředek uchování dějinné paměti?

IN: Dějiny a současnost : kulturně historická revue Roč. 31, č. 4 (2009), str. 33-36. ISSN 0418-5129

Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/4/stredoveka-listinna-falza/>

83) Zde zřetelně vidíme, že i když Kosmas nemohl být očitým svědkem prvního věku, pamětníkem, považuje svědectví o něm, Ovidiovo, za pravdivé. Pravdivé patrně proto, protože odpovídá biblickému líčení rajského prastavu.

vše co měli za „naše“ ústy, srdcem i skutkem prohlašovali. U chlívů nebylo závor ani nezavírali dveře před nuzným chodcem, poněvadž nebylo ani zlodějů ani loupežníků ani nuzných. Žádný zločin nebyl u nich těžší než krádež a loupež. Žádných zbraní neznali, měli toliko šípy, a ty jen na střílení zvěře.

Nač o tom více? Ach žel! Prospěšné se obrátilo v opak⁸⁴, obecné se změnilo ve vlastní; bezpečné chudobě, kdysi příjemné, vyhýbali se jako zablácenému kolu a prchali před ní, poněvadž ve všech plála touha po jmění, prudší než ohně v Etně. Když tyto a jim podobné neřesti bujely den ode dne hůř a hůře, křivdu, kterou dříve nikdo páchatí neuměl, jeden od druhého trpělivě zakoušel a neměl ani soudce ani knížete, kterému by si požaloval. Potom, kdo byl uznáván v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy vzácnější nebo pro své bohatství za váženější, k tomu se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti, a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez újmy svobody.

Mezi nimi povstal jeden muž, jménem Krok; podle jeho jména je znám hrad, již stromovím zarostlý, v lese u vsi Zbečna. Byl to muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý statky pozemskými a v svých úsudcích rozvážný a důmyslný⁸⁵. K němu se sbíhali, jako včely k úlům, lidé nejen z vlastního jeho rodu, nýbrž i z celé země všichni, aby je rozsuzoval. Tento znamenitý muž neměl mužské potomky, zplodil však tři dcery, jimž příroda udělila nemenší poklady moudrosti, nežli jaké dává mužům.

Z nich nejstarší se jmenovala Kazi, jež Medeji z Kolchidy nic nezadala v znalosti bylin a věšteb⁸⁶ ani Asklepiovi v lékařském umění⁸⁷, poněvadž často způsobila, že se Sudičky vzdaly své práce, konce nemající, a přiměla kouzlem i osud, by její vůlí se řídil.

Proto i obyvatelé naší země, když se něco ztratí a vzdávají se naděje, že by to mohli zase dostat, mají o ní pořekadlo: „To nedovede ani Kazi navrátiti“. Když byla k vládkyni vzata, jež z Cerery zrozena byla, obyvatelé země na památku své paní velmi vysoko vztyčili mohylu, kterou jest až po dnes viděti, nad břehem řeky Mže při cestě, kudy se chodí do končin kraje bechyňského přes horu, jež slove Oseka. Cti hodná byla i Tetka, co do věku byla však druhá, žena to jemného citu, a bez muže svobodně žila. Ta vystavěla a svým jménem nazvala hrad Tetín, polohou velmi pevný, na vrcholu strmé skály u řeky Mže. A navedla hloupý a nerozumný lid, aby se klaněl vílám, jež vládnu horami, lesy a stromy, a ctil je; zavedla též celou pověrečnou nauku a učila modloslužebným řádům; a tak dosud mnozí vesničané jsou jako pohané: jeden ctí prameny aneb ohně, jiný se klaní hájům, stromům nebo kamenům, jiný oběti vzdává

84) Zde je inspirace jak biblickým vyhnáním z ráje, tak antickým přechodem ze zlatého věku do stříbrného věku.

85) Podobně rozvážný a důmyslný v Kronice Čechů Přemysl Oráč, případně Spytihněv.

86) Viz Vergilius: Aeneis.

87) Viz Ovidius: Proměny.

vrchům nebo pahorkům, jiný se modlí k hluchým a němým bůžkům, jež si sám udělal, a prosí je, aby ochraňovali jeho dům i jeho samého.⁸⁸

Třetí, věkem nejmladší, ale moudrostí nejstarší, nazývala se Libuše; ta vystavěla též hrad tehdy nejmocnější u lesa, jenž se táhne ke vsi Zbečnu, a podle svého jména jej nazvala Libušín. Byla mezi ženami přímo jedinečnou ženou, v úvaze prozřetelná, v řeči rázná, tělem cudná, v mravech ušlechtilá, nikomu nezadala v rozhodování při lidu, ke každému byla vlídná, ba spíše líbezná, ženského pohlaví ozdoba a sláva, dávajíc rozkazy prozřetelné, jako by byla mužem. Ale poněvadž nikdo není úplně blažen, žena tak znamenitá i chvály hodná – ach, nešťastného osudu lidského! – byla prorokyně⁸⁹. A poněvadž lidu pravdivě předpovídala mnoho budoucích věcí, celý ten kmen sešel se po smrti jejího otce k obecné radě a ustanovil ji sobě za soudce.

Toho času vznikl mezi dvěma obyvateli, kteří vynikali bohatstvím i rodem a byli jaksi správci nad lidem, nemalý spor o mez sousedních polí. I pustili se do takové hádky mezi sebou, že jeden druhému vjel nehty do hustých vousů, a tupíce se hanebně nevybíravými nadávkami a luskáním pod nosem, hřmotně vejdou do dvora, s velikým hlukem předstoupí před svou paní a snažně žádají, aby spornou věc mezi nimi rozhodla po právu a spravedlnosti. Ta si zatím hověla, jak si rozpustile vedou rozmařilé ženy, když nemají muže, kterého by se bály, měkce ležíc na vysoko nastlaných vyšíváných poduškách a o loket se opírajíc jako při porodu. Když pak, jdouc cestou spravedlnosti a na osobu lidí nehledíc, celou při mezi nimi vzniklou rozsoudila po právu, tu ten, který spor na soudě nevyhrál, přes míru se rozhněvav, potrásl dvakrát či třikrát hlavou, a podle svého zvyku třikrát holí o zemi udeřiv a bradu slinou z plných úst poprskav, zvolá: „Tot' křivda mužům nesnesitelná! Žena dřává se obírá mužskými soudy v lstivé myslí! Víme zajisté, že žena, ať stojí či na stolci sedí, málo má rozumu; oč ho má ještě méně, když na poduškách leží? Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se poznala s mužem, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť je věc jistá, že všechny ženy mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum. Lépe by bylo mužům umřítí než to trpětí. Nás jediné opustila příroda k hanbě všem národům a kmenům, že nemáme správce ani mužskou vládu a že na nás doléhají ženská práva“.

Na to paní, svou pohanu tajíc a bolest v srdci ženským studem zastírajíc, usmála se a pravila: „Tak jest, jak díš; žena jsem, jako žena žiji; ale snad proto si myslíte, že málo

88) Tato kapitola je v zásadě přeepsanou 8. kapitolou (De Sibyllis) VIII. Knihy (De ecclesia et sectis) z Isidorových Etymologií. Nepopisuje tedy český dávnověk, ale jde o transtextuální přenos od staršího církevního autora, jak je v té době obvyklé. Tuto kapitolu je nutno brát na zřetel také proto, že vysvětluje křesťanským autorům, jak pracovat s tématy, jako jsou Sibylly, židé, mágové, sekty, apod., zkrátka vše, co se vymyká křesťanství. Je podivuhodné, že její existenci obec historiků dosud nevzala na zřetel, kdy paralela mezi Tetčínými a Isidorovými “Oreades, Dryades, Hamadryades” je až příliš zřetelná, nehledě na celou skladbu kapitoly.

89) Proroci u pohanů prorokují pod vlivem démonů, proroci bibličtí a křesťanství vlivem Božího vnuknutí.

mám rozumu, že vás nesoudím metlou železnou, a poněvadž žijete bez bázně, právem mne nedbáte. Neboť kde je bázeň, tam je i kázeň. A nyní je velmi zapotřebí, abyste měli správce ukrutnějšího než je žena. Tak také holubi pohrdli kdysi bělavým luňákem, jehož si zvolili za krále, jako vy mnou pohrdáte, a knížetem sobě učinili jestřába, mnohem ukrutnějšího, jenž vymýšleje si viny, jal se zabíjeti vinné i nevinné; a od té doby až podnes požívá holuby jestřáb. Jděte nyní domů, a koho vy si zítra vyvolíte za pána, toho si já vezmu za manžela.

Mezi tím povolala své sestry, jimiž zmítaly podobné vášně; jejich čarodějnickým uměním rovněž jako svým vlastním šálila lid ve všem; bylat' Libuše sama, jak jsme se výše zmínili, prorokyní jako Cumská Sibylla, druhá sestra byla kouzelnicí, jako Medeia z Kolchidy a třetí čarodějkou jako Kirke Aiaiská. O čemse té noci uradily ony tři hadačky anebo co tajného ujednaly, nebylo sice známo, avšak ráno se všem zjevilo nad slunce jasněji, když jejich sestra Libuše označila místo, kde se tajil jejich budoucí kníže, i jeho jméno. Neb kdo by si pomyslnil, že si knížete povolají od pluhu? Nebo kdo mohl věděti, kde oře muž, který se měl státi správcem lidu? O čem by však nevědělo věštecké nadšení? Aneb čeho by nedokázalo čarodějné umění? Sibylla dovedla předpověděti národu římskému pořad osudu skoro až do soudného dne, ba – lze-li tomu věřiti – věštila též o Kristu, neboť kterýsi učitel církevní v jednom svém kázání uvádí verše Vergiliovy, o příchodu Páně podle věštby Sibylliny složené. Medeia dovedla bylinami a čáry často s nebeské báně svésti Hyperiona a Berecynthii, dovedla deště, blesky a hromy vylákati z oblaků, dovedla starce krále Ejaka omladiti. Čáry Kirčinými byli proměněni druhové Ulixovi v rozmanitá zvířata a král Pictus v datla; ten se podnes jeho jménem po latinsku nazývá. Jaký div? Jak znamenité věci provedli v Egyptě svým uměním čarodějníci! Ti svými kouzly učinili tolik divů, kolik prý jich z moci Boží způsobil služebník Boží Mojžíš. O tom však dosti.

Vypíchněme zde toto:

“Sibylla dovedla předpověděti národu římskému pořad osudu skoro až do soudného dne, ba – lze-li tomu věřiti – věštila též o Kristu, neboť kterýsi učitel církevní v jednom svém kázání uvádí verše Vergiliovy, o příchodu Páně podle věštby Sibylliny složené.”

Zde se dostáváme k jádru příběhu.

Libuše je prorokyní jako Kúmská Sibylla v Aeneidě, neboť Kúmská Sibylla, i když je původně pohankou, věští ve IV. Ekloze Ovidiových Bukolik příchod Saturnova zlatého věku, kdy se Saturn zrodí z panny:

“Přišel pozdní věk, jak kumská hlásala věštba; velké pořadí věků, jak bývalo, počíná znova, již se zas vrací Panna a vrací se saturnská říše, nový již lidský rod nám posílá vysoké nebe. Chraň jen, Lucino cudná, vždyť tvůj již panuje bratr, chlapce, jež přijíti má: jím končí železné plémě, zlatý však lidský rod zas povstane po celém světě.”

To Augustin interpretuje jakožto praeparatio evangelica, tedy věštbu o příchodu Krista, a umisťuje tak Sibyllu do Boží obce⁹⁰. Libuše tedy je její nápodobou, další Sibyllou, která též větší z Božího dopuštění⁹¹. A jelikož volí muže od pluhu, je tento vyvolen Bohem. Kosmova alegorie nám zde tedy říká, že si Bůh vyvolil jak knížete Přemysla, tak lid, kterému bude panovat.

A Kosmas pokračuje:

“Druhého dne, jak bylo nařízeno, bez prodlení svolají sněm a shromáždí lid, sejdou se všichni dohromady a žena sedíc na vysokém stolci mluví k hrubým mužům: „Jak jsi politování nadměru hoden, ó lide, jenž neumíš svobodně žít,

svobodu, kterou žádný dobrý muž neztrácí leda s životem, tou vy ne bezděky zhrdáte a nezvyklé porobě dobrovolně poddáváte své šíje. Běda, pozdě budete toho marně litovati, jako litovaly žáby, když vodní had, ježž si učinily králem, počal je usmrcovati. Nebo nevíte-li, jaká jsou knížecí práva, zkusím jen několik slov vám povědět o této věci.

Předně snadno je knížete dosaditi, ale nesnadno dosazeného sesaditi. Neboť v této chvíli jest ten muž pod vaší mocí, ať ho povýšíte za knížete čili nic; jakmile však bude povýšen, vy a vše, co mu dáte, bude v jeho moci. Před jeho tváří se budou třásti jak v zimnici vaše kolena a oněmělý jazyk přilne k suchému patru. K jeho hlasu jen tak že budete z velikého strachu odpovídati: „Ano, pane; ano, pane,“ až on pouhým pokynem svým bez vašeho mínění toho odsoudí, onoho dá zabít, jednoho rozkáže vsaditi do vězení, jiného oběsit na šibenici. Vás samé a z vás, kterých se mu zachce, jedny učiní sluhy, jiné sedláky, jiné poplatníky, jiné výběřčímí, jiné katy, jiné biřici, jiné kuchaři, pekaři nebo mleči. Ustanoví sobě i plukovníky, setníky, šafáře, vzdělavatele vinic a polí, též žence, kováře zbraní, kožišníky a ševce. Vaše syny i dcery postaví do svých služeb, také z vašeho skotu, z koní a klisen neb z dobytka právě nejlepší si vezme podle své libosti. Všechno, co máte lepšího ve vsích, na polích, rolích, lukách a vinicích, pobere a obrátí v svůj prospěch.¹ Ale proč vás dlouho zdržuji? Nebo nač to mluvím, jako bych vás

90) „Ale tato Sibylla, ať už erythrejská či kumská, jak jiní spíše soudí, nemá v celé své básni (...) nic, co by ukazovalo ke kultu nepravých nebo stvořených bohů, ba dokonce mluví proti nim i proti jejich vyznavačům, takže asi bude nutno ji počítat mezi údy obce Boží.“ (Augustinus, Aurelius. O Boží obci II, 18:24)

91) Podobně jako z Boží vůle výše kouzlí Mojžíš.

chtěla strašiti? Trváte-li na svém předsevzetí a nemýlíte-li se v svém přání, oznámím vám jméno knížete i místo, kde jest“.

K tomu sprostý lid zajásá zmateným křikem; všichni jednými ústy žádají, aby jim byl dán kníže.⁹² K nim ona: „Hleďte“, dí, „hle, za oněmi horami“ – a ukázala prstem na hory – „je neveliká řeka **Bílina** a na jejím **břehu** je viděti vesnici, jež slove Stadice. V jejím obvodu jest úhor, zděli i zšíří dvanácti kročejů⁹³, jenž ku podivu, ač leží mezi tolika poli, přece nenáleží žádnému poli. Tam váš kníže oře s dvěma strakatými voly; jeden vůl má vpředu dokola **bílý pás a bílou hlavu**, druhý jest od čela po zádech **bílý a zadní nohy má bílé**⁹⁴. Nyní, je-li vám libo, vezměte mou řízu, plášť a přehozy, jaká slušejí knížeti, jeďte vyříditi tomu muži vzkaz ode mne i od lidu a přiveďte sobě knížete a mně manžela. Muž má jméno Přemysl, ten na vaše hrdla a hlavy přimyslí mnohá práva, neboť to jméno latinsky zní *praemeditans* [rozmýšlející] nebo *superexcogitans* [přemýšlející]⁹⁵. Jeho

92) Toto je již několika autorům (Třeštík, Wihoda*, Sadílek, aj.) známý materiál. Najdeme jej ve Starém zákoně: “Pravil: Toto bude právo krále, který nad vámi bude kralovat: Vezme vám syny a zařadí je ke svému vozatajstvu a jezdecktvu, aby běhali před jeho vozem. Ustanoví si velitele nad tisíci a nad sty a další, aby pro něho obstarávali orbu a sklizeň, a další, aby pro něho zhotovovali válečnou výzbroj a výstroj jeho vozů. Také dcery vám vezme za mastičkářky, kuchařky a pekařky. Vezme vám nejlepší pole, vinice a olivové háje a dá je svým služebníkům. Z vašich výmlatků a vinic bude vybírat desátky a bude je dávat svým dvořanům a služebníkům. Vezme vám otroky a otrokyně a nejlepší jinochy i osly, aby pro něho pracovali. Bude vybírat desátky z vašich stád, a stanete se jeho otroky. A přijde den, kdy budete úpět kvůli svému králi, kterého jste si vyvolili, ale Hospodin vám onoho dne neodpoví.

Lid však odmítl Samuela uposlechnout. Prohlásili: Nikoli. Ať je nad námi král! I my chceme být jako všechny ostatní národy. Náš král nás bude soudit a bude před námi vycházet a povede naše boje. Samuel všechna slova lidu vyslechl a přednesl je Hospodinu. Hospodin Samuelovi pravil: Uposlechni je a ustanov jim krále. (1. Samuelova 8:10-22)

* Wihoda, Martin. První česká království. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015.

93) Může jít o alegorii Božího pole a dvanácti apoštolů. Viz Pavlův první list Korintským (1K 3, 9): “Jsme spolupracovníci na Božím díle, a vy jste Boží pole, Boží stavba.”

94) Zde je materiál z Aeneidy, věšteckého charakteru. Působivá je podobnost s Přemyslovým příběhem: “Z bohů zrozený synu, jenž vyrvav z nepřátel Tróju, nazpět vezeš ji k nám (...) pravé sídlo tu máš – jen neustaň! – pravý svůj domov! (...)

Zakrátko – nevěř, že sen jen planými řečmi tě šálí – najdeš prasnici velkou jak pod duby na břehu řeky s třiceti prasátky leží, jež právě se vylíhla na svět, bílá leží tam v klidu a u vemen selátka bílá. Zde bude pro město místo a bezpečný od strastí oddech. Odtud pak Iulus vyjde a založí za třicet roků město, jež jménem slavným se Bílá nazývat bude. Klamně není, co říkám.” (Vergilius: Aeneis VIII 35-49)

Nebo také:

“Hle, vtom náhlý zjev byl spatřen, napohled divný: lesem je prasnici zřít, jak na břehu porostlém travou, bílá, hovi si v háji i s mlád'aty, bílými rovněž, kteroužto ovšem tobě, ó vznešená Iuno, jen tobě, za oběť Aeneas určí a s mlád'aty před oltář staví.” (Vergilius: Aeneis VIII 83-87)

95) Zajímavé je, že Kosmova charakteristika Přemysla Oráče je totožná s Augustinovou charakteristikou apoštola sv. Pavla:

Unde videns ipse Apostolus, non solum quo ascendat, sed etiam qua ascendat: multi enim viderunt quo, nec viderunt qua: amaverunt celsitudinis patriam, sed ignoraverunt humilitatis viam: sciens ergo Apostolus, et cogitans et praemeditans, non solum quo, sed etiam qua, Mihi, inquit, absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.

S. Augustini episcopi Sermo CLX. De verbis Apostoli. (1 Corint. 1:31), Vers.4

Viro nomen est Primizl qui super colla et capita vestra iura excogitabit plura; nam hoc nomen latine sonat

potomstvo bude v celé této zemi panovati na věky věkův“.

Přemysl zde má, podobně jako předtím Čech, Aeneovské či Romulovské rysy. Kosmas zde dovedně splétá biblický a antický materiál.

Je nutno si zde ověřit, zda jde skutečně o zemědělce, nebo zda jde o alegorii. Při troše pátrání v Kronice Čechů nalézáme:

*“vyvol, zachovávaje raději ustanovení a nařízení apoštolská, k tomu dílu jednoho hodného kněze k libosti celé církve, především v latinské řeči vzdělaného, který by dovedl **radlicí slova** rozbrázditi úhory srdcí pohanských, pšenici dobrých skutků zasíti a snopy úrody víry vaší Kristu odvésti”* (Kronika Čechů I:22)

Můžeme nyní prozkoumat, zda je tento zřetelně alegorický obrat v církevním písemnictví obvyklý. Výsledek je pro někoho možná překvapivý, ale prvním, kdo jej užívá, je již svatý Jeroným:

"Non expedit adprehensio aratro respicere postergum nec de agro reuerti domum nec post Christi tunicam ad tollendum aliud uestimentum tecta descendere." (Epistula XXII: 1)

Jde o výklad Lukášova evangelia:

"Ait ad illum Iesus: "Nemo mittens manum suam in aratrum et aspiciens retro, aptus est regno Dei." (II. Lukášova, 9:62)

V podobném duchu je pak **Pavlův první list Korint'anům**:

„An propter nos utique dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe, qui arat, arare; et, qui triturat, in spe fructus percipiendi.“ (I. List Korint'anům, 9:10)

A dále:

Pseudojeroným (asi 9. století): *"Manum super aratrum, id est, opus super Evangelium: retro, id est, in mundo: vomeres, id est, charitas: quatuor boves, id est, quatuor evangelistae."* (Pseudo-Jerome. Expositio Evangeliorum. EXPOSITIO QUATUOR EVANGELIORUM De brevi Proverbio edita. In evangelium secundum Lucam.)

sv. Albertus Magnus (německý benediktinský mnich a biskup, 1200-1280): *"Attende quod dominus per metaphoram arantis viam docet perfectionis. Iste enim et temporalium voluit habere solatium, et tamen sequi Dominum in via perfectionis, et verbi Dei praedicationis: putans eandem viam perfectis et imperfectis esse propositam."* (Commentarii in Lvcam. Evang. D. Luc. Cap. IX.)

sv. Bonaventura (italský františkán, 1221-1274): *"Nemo mittens manum suam ad*

premeditans vel superexcogitans.

Cosmae Pragensis. Chronica Boemorum 1.2.5

aratrum etc., id est ad divinae perfectionis exercitium, quod recte per aratrum designatur propter culturam et fructum." (Ex Ordine Minorum. Expositio. Cap IX. Lucae.)

sv. Beda Ctihodný (benediktinský mnich v klášteře sv. Petra v anglickém Monkwearmouthu, učitel církve, 672-735): "*Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem? Haec parabola docet ut fides quo virtutibus foris excellentior, eo in ipsa conscientia fiat intus humilior. Servus quippe arans aut pascens, quilibet ecclesiae doctor intelligitur. De quo Dominus ait: Nemo mittens manum suam in aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei. Et alteri sese amare testanti tertio respondit, Pasce oves meas.*" (Commentaria in scripturas sacras. In Lucae Evang. Cap XVII.)

sv. Caesarius z Arles (galský biskup a církevní otec, 468 -542): "*Deinde cor nostrum evangelico aratro⁹⁶ et crucis vomere proscindatur et aretur, et confringatur per paenitentiam, molliatur per elemosinam, per caritatem sementi dominicae praeparetur: ut tunc purgata et bene culta cordis nostri terra cum gaudio semen verbi dei possit excipere.*" (Caesarius Arlesensis. Sermones, 6.7., SC 175)

Rabanus Maurus (opat benediktinského klášteře ve Fuldě, žil 780-856): "*An non ille faber et architectus strenuus in arte sua fuit, qui in Epistolis suis ita scripsit, dicens: « Dei enim sumus adiutores; Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis: secundum gratiam quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem supraaedificat (II Cor. III)»*" (Rabanus Maurus. Commentaria in Ecclesiasticum. LIBER OCTAVUS. CAPUT XVI. De singulis artificibus)

nebo

"Aratrum enim mystice significat opus praedicationis evangelicae, in quo cultus agri Domini exercetur, ita ut vomere verbi divini extirpentur vitia simui, et eradicentur noxia desideria, sicque praeparetur terra cordium humanorum ad accipienda semina virtutum." (Rabanus Maurus. De Universo, 22, CAPUT XIV. De instrumentis rusticis)

Slova, která čteme, nijak neodpovídají obrozeneckému předpokladu, že Přemysl je zemědělec. Naopak, vidíme zde alegorii kazatele či panovníka, který pomáhá šířit křesťanství, pluhem Božího slova. Jde o orbu alegorickou, pohanských srdcí/mravů. Tato alegorie je známá už od Jeronýma, a je sdílená řadou církevních autorů, z nichž většina jsou dokonce světcí. Zná ji i Kosmas, který studoval v lutyšské katedrální škole, založené benediktinem Notkerem. Je to tedy výklad ustálený, v ničem se nevymykající duchu evangelia či církevních zvyklostí, a nejde ani o anomálii, neboť je sdílen jak benediktiny, tak františkány.

96) Pluh evangelia!

Oráč je tedy přídavné jméno, titul či alegorická funkce, nikoliv zemědělec. Může tedy jít o kohokoliv, kdo se na této činnosti, “orbě Božího pole”, podílel, a jehož měl Kosmas v oblibě, anebo to nemusí být nikdo, a může jít o alegorii v tom smyslu, že Bůh vyvoluje prostřednictvím prorokyně panovníka pro svůj vyvolený národ.

3. Křesťanští oráčové

Při pátrání po panovnících, kteří by měli přízvisko oráč, nacházíme nejen krále vzaté podobně jako náš Přemysl od pluhu, ale i křesťanského kněze a dokonce i císaře. Jejich seznam uvádím v chronologické posloupnosti podle doby, ve které žili, nebo ve které jsou zmiňováni:

- 1) Arator – 6. století – křesťanský básník, podjáhén z Ligurie⁹⁷
- 2) Wamba – 7. století – král Vizigótů z Hispánie⁹⁸
- 3) sv. Štěpán I. Uherský – přelom 10. a 11. století – uherský král⁹⁹
- 4) Konrád II. Salský – přelom 10. a 11. století – císař Svaté říše římské¹⁰⁰
- 5) Přemysl Oráč – poprvé zmiňován v Kristiánově legendě v 10. století, podruhé v Kosmově kronice asi roku 1120 – nedatovaný panovník Bohemů
- 6) Piast – zmiňován 1115 v *Gesta principum Polonorum od Galla Anonyma* – nedatovaný panovník Polanů¹⁰¹
- 7) *Piers Plowman* – zmiňován v básni *Visio Willelmi de Petro Ploughman* ve 14. století¹⁰²

Jak lze tyto postavy srovnat a najít u nich, co by mohly mít společného? Přidržíme-li se dosavadní představy, že zakladatelé dynastií s přízviskem oráči by mohli mít svůj původ mezi zemědělci, dojdeme k závěrům, kteří už učinili jiní badatelé a téma se nemusí dále řešit. Spokojíme se s vysvětlením, že nejlepší kvalifikace u zmíněných panovníků pro výkon vlády nad svými státy je znalost počasí, způsobu orby, doba setí a sklizně, znalost hospodářských zvířat, tvrdá dřina na poli, ohrazování vybraných míst a podobně. Taková totiž bývá náplň činností zemědělců.

97) Jeho jméno v latině znamená doslova oráč.

98) Krappe, Alexander Haggerty. *The Ploughman King, a Comparative Study in Literature and Folklore*. Revue hispanique, 1919.

99) Múcska, Vincent (ed.). *Kronika anonymného notára kráľa Bela (Gesta Hungarorum)*. Vydavateľstvo Rak. Budmerice 2000.

100) Nápis na jeho náhrobku zní: *Pacis arator et urbis benefactor*. (Oráč míru a dobrodinec města). Viz např. <http://www.pilger-speyer.de/beitrag-aus-archiv/article/mit-konrad-ii-beginnt-der-aufstieg-der-salier/>

101) Anonymus, Gallus. *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0206-2. 164s.

102) Robertson, D. W., Huppé, Bernard. *Piers Plowman and Scriptural Tradition*. Octagon Books: New York, 1969.

V takovém případě stačí jen ignorovat, zda dotyčný umí vládnout mečem, jezdit na koni, účastnit se lovu, umět dobře hovořit, umět řídit lidi okolo sebe, mít svoji družinu, umět dělat politiku.

Alespoň na první pohled. Stačí svůj pohled jen rozostřit, zasnít se, a je hotovo. Máme “jasno”. Zemědělec. Proč ne. Vyzná se ve zvířatech a orbě, takže může dělat i politiku, řídit knížectví či císařství.

4. Závěr

Však si obrozenecko-marxistický předpoklad znovu představme: Zemědělec na zapadlé vsi v době raného středověku, kdesi za lesem či skalami, v okolí luk, dříví od nevidím do nevidím, znalý tak akorát své vesnice a blízkého okolí, a činnosti kterou provádí, bez vazeb na širší okolí (snad vyjma trhů), má den ze dne zaujmout knížecí či královský stolec, a řídit svěřené území co nejlépe. Je vybrán ON, vyvolený z *lidu*, nikoliv nějaký šlechtic, schopný družiník či například kněz (i ten má ve své výbavě přinejmenším přípravu, jak řídit lidi a díky znalosti latiny může číst, což je pro řízení státu velká výhoda). Nikoliv, je vybrán negramotný buran, neznající politických pletich ani válečného umění. Podobně jako v době ČSSR stačilo mít na pozici generálního tajemníka strany mít rolnicko-dělnický původ.

Církevní prameny a jim adekvátní předpoklady nám však ukazují jinou cestu. Ta je obrozenecko-marxistickému předpokladu velmi vzdálená.

Mám-li tak nyní zodpovědět otázku, zda odpovídá přemyslův příběh nějakému předkřesťanskému ústnímu podání, mohu zodpovědět: s nejvyšší pravděpodobností nikoliv. A pokud ano, někdo kvůli tomu musel zásadním způsobem porušit pravidla nebo zbožně lhát. Navíc jak vyplývá z analýzy žánrů, nejde o *mythos*, nýbrž *fabulu*. Název práce je tedy do jisté míry zavádějící a odpovídá prvotnímu předpokladu, s kterým začalo být téma zkoumáno. Ten se pod tíží faktů v průběhu výzkumu změnil.

Předložená práce má oproti mým předchůdcům jednu výhodu: z metodologického hlediska nepotřebuje množství anomálií, které potřebují obrozenecké a marxistické směry, aby sepsaná fakta odpovídala jejich ideologiím. Naopak, v pramenech hledá předpoklad, s jakým byl psán, a nesnaží se vyhovět dobovým předpokladům 19. a 20. století, které pronikly do vědy a setrvávají v ní dodnes, ovlivňujíc nejen laiky, ale i badatele.

5. Bibliografie

Primární

Augustine. Earlier Writings. Philadelphia: The Westminster Press, 1953. ISBN 0-664-24162-X, 413s.

Augustine. On Romans. Propositions from the Epistle to the Romans, Unfinished Commentary on the Epistle to the Romans. Trans. Paula Fredriksen Landes. Chico (California): Society of Biblical Literature, 1982. ISBN 0-89130-583-1 107s.

Augustinus, Aurelius. De doctrina christiana. Křesťanská vzdělanost. Praha: Vyšehrad, 2004. 80-7021-740-5

- Augustinus, Aurelius. O Boží obci. 1. a 2. díl. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-24612843-896s.
- Augustinus, Aurelius. Vyznání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990. ISBN 80-7017-144-8, 562s. Přetisk vydání z r. 1926.
- Anonymus, Gallus. Kronika a činy polských knížat a vládců. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0206-2. 164s.
- Barney, Stephen A.; Lewis, W. J.; Beach, J. A.; Berghof, Oliver. The Etymologies of Isidore of Seville. Cambridge University Press, 2010
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5 1301s.
- Bláhová, Marie. Fiala Zdeněk. Kosmova kronika česká. Praha: Svoboda, 1972. 25-041-72
- Carus, Titus Lucretius. O přírodě. Praha: Svoboda, 1971. 25-068-71, 270s.
- Cicero. On Invention. Best Kind of Orator Topics. Přel. H.M. Hubbell. Cambridge: Harvard University Press, 1949. ISBN 978-0-674-99425-6, 466s.
- Cicero. On the Orator. Books 1-2. Přel. E. W. Sutton, H. Rackham. Cambridge: Harvard University Press, 1948. ISBN 978-0-674-99383-9, 479s.
- Cicero. Rhetorica ad Herennium. Přel. Harry Caplan. Cambridge: Harvard University Press, 1954. ISBN 978-0-674-99444-7, 433s.
- Cicero, Marcus Tullius. O povinnostech. Rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi. Praha: Svoboda, 1970. 25-086-70, 193s.
- Cicero, Marcus Tullius. O přirozenosti bohů. Tři knihy rozprav věnované Marku Brutovi. Přel. Antonín Kolář. Praha: Jan Laichter, 1948. 1. vydání.
- Eusebius. The Ecclesiastical History. Volume 1. Books 1-5. trans. Kirsopp Lake. Harvard University Press, 1926. ISBN 978-0-674-99169-9 512s.
- Gregory of Tours. The History of the Franks. Trans. Lewis Thorpe. London: Penguin Books, 1974. ISBN 0-14-044295-2, 710s.
- přel. Komendová, Jitka. Haličsko-volyňský letopis. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0187-4, 180s.
- kol. Kosmas. Kronika Čechů. Praha: Argo, 2011. ISBN 978-80-257-0465-3, 285s.
- kol. Kosmova kronika česká. Praha: Svoboda, 1972. 25-041-72, 262s.
- kol. Kosmova kronika česká. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5 279s.
- Kosmůw Letopis český. S pokračováními kanovníka Vyšehradského a mnicha Sázawského. Přel. W. W. Tomek. Praha: Nadání Františka Palackého, 1882.
- Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Přel. Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Vyšehrad, 1976. 33-508-78, 165s.
- Kronika tak řečeného Dalimila. Přel. Marie Krčmová. Praha: Svoboda, 1977. 25-031-77, 241s.
- Kronika uhorských kráľov zvaná Dubnická. Přel. Július Sopko. Budmerice: Rak, 2004. ISBN 80-85501-13-9, 239s.
- Legends Wolfenbüttelského rukopisu. Přípr. Jana Zachová. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-342-1, 207s.
- Macrobius. Saturnálie. Přel. Jakub Hlaváček. Praha: Hermann & synové, 2002. ISBN 80-239-

0449-3 (v knize neuvedeno), 403s.

Origen. On First Principles. Ave Maria Press: Notre Dame (IN), 2013. ISBN 978-0-87061-279-4486s.

Ovidius. Proměny. Přel. Ferdinand Stiebitz. Praha: Jan Laichter, 1942. 634s.

První pokračovatelé Kosmovi. Přípr. Karel Hrdina. Praha: Melantrich, 1950.

Quintilianus, Marcus Fabius. Základy rétoriky. Praha: Odeon, 1985. 01-064-85 678s.

Seneca, Lucius Annaeus. Výbor z listů Lucilioví. Praha: Svoboda, 1969. 25-104-69, 282s.

kol. Slavníkovci ve středověkém písemnictví. Praha: Vyšehrad, 1987. 33-742-87, 471s.

kol. Staroslověnské legendy českého původu. Nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských vztahů. Praha: Vyšehrad, 1976. 33-436-76, 399s.

Vašica, J. Literární památky epochy velkomoravské. 863-885. Praha: Lidová demokracie, 1966. 33-186-65. 287s.

Maro, Publius Vergilius. Aeneis. Přel. Otmar Vaňorný. Praha: Jan Laichter, 1941. 530s.

Maro, Publius Vergilius. Aeneis. Praha: Svoboda, 1970. 25-107-70, 427s.

Maro, Publius Vergilius. Bucolica. In: Písně pastvin a lesů. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1977. 25-065-77 440s., str. 196n

The Chronicle of Regino of Prüm and Adalbert of Magdeburg. In: History and Politics in Late Carolingian and Ottonian Europe. Přel. Simon MacLean. Manchester: Manchester University Press, 2009. ISBN 978-0-7190-7135-5, 306s.

Xenofón. Vzpomínky na Sókrata. Praha: Svoboda, 1972. 25-094-72, 450s.

Sekundární

Antonín, Robert. Ideální panovník českého středověku. Praha: NLN, 2013. ISBN 978-80-7422-239-9. 674s.

kol. Antika a česká kultura. Praha: Academia, 1978. 21-055-78

Bagin, Anton. Apoštolé Slovanů. Cyril a Metoděj a Velká Morava. Praha: Česká katolická charita, 1982.

Balagangadhara, S. N. Heathen In His Blindness... Asia, the West and the Dynamic of Religion. Leiden: Brill,

Berend, Nora. Christianization and the Rise of Christian Monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus' c.900-1200. Cambridge University Press, 2010. 978-0521169301

Bílý, Jiří. Trojí lid. Panovníci a jejich lid v evropském středověku. Praha: Libri, 2000. 80-7277-014-4

Bláhová, Marie. Kanovník vyšehradský: Pokračovatelé Kosmovi. 1974.

Bláhová, Marie. Ze starých českých kronik. 1975

Anglii. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-626-2. 534s.

Bloch, Marc. Obrana historie aneb historik a jeho řemeslo. Praha: Argo, 2011

Bradna, David. Shintó in Western Guise: The 16th-17th centuries - Theologically Explicit Stage, 2013

Carnap, Rudolph. Philosophy and Logical Syntax, 1935

- Curtius, Ernst. Evropská literatura a latinský středověk. Praha: Triáda, 1998. ISBN 80-86138-07-0. 738s.
- Duby, Georges. Tři řády. Aneb představy feudalismu. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-7203-966-1. 399s.
- Dumézil, Georges. Mýtus a epos I. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN 80-7298-034-3. 696 s.
- Dumézil, Georges. Mýtus a epos II. Praha: Oikoymenh, 2005. ISBN 80-7298-117-X. 472s.
- Dumézil, Georges. Mýty a bohové Indoevropanů. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-25-9. 264s.
- Fárek, Martin. Indie očima Evropanů. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2494-5. 232s.
- Frazer, James George. Zlatá ratolest. Praha: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-017-8. 675s.
- Gameson, Richard. Leyser, Henrietta. Belief and Culture in the Middle Ages: Studies Presented to Henry Mayr-Harting. OUP Oxford, 2001. 978-0198208013
- Gurevič, Aron. Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku. Jinočany: H&H, 1996. ISBN 80-85787-41-5
- Gurevič, Aron. Kategorie středověké kultury. Praha: Mladá fronta, 1978.
- Hlinka, Bohuslav. Spor o praotce Čecha. Praha: Práce, 1984. 601-21-865
- Hägermann, Dietrich. Karel Veliký. Vládce Západu. Praha: Prostor, 2002
- Herold, Vilém., Müller, Ivan., Havlíček, Aleš. Politické myšlení raného křesťanství a středověku. Praha: Oikoymenh, 2011. ISBN 978-80-7298-169-4. 647s.
- Hrdina, Karel. Košmova kronika česká. Praha: Melantrich, 1947
- Kalandra, Závěš. České pohanství. I. Díl. Nejstarší prameny. Praha: Dauphin, 2002. reprint. ISBN 80-7272-032-5. 380s.
- Kalandra, Závěš. České pohanství. II. Díl. Osudy bohů. Praha: Dauphin, 2002. reprint. ISBN 80-7272-033-3. 573s.
- Kantorowicz, Ernst H. Dvě těla krále. Studie středověké politické theologie. Praha: Argo, 2014. 619s.
- Karbusický, Vladimír. Bájé, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury. Praha: Mladá fronta, 1995. 80-204-0524-0
- Kerenyi, Karl. Mytologie Řeků I, II. Praha: Oikoymenh, 1996. 80-86005-14-3
- Kolář, Antonín. Kosmovy vztahy k antice. Sborník filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě. Ročník III. Číslo 28. (2.). Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského, 1925.

- Kolář, Antonín. Vztahy evropské kultury k antice. Extenze University Komenského v Bratislavě. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků v Praze, 1929.
- Kostičová, Zuzana M. 2012: Mayský kalendář, transformace vědomí, dva světy a rovnováha, Praha: Malvern 2011
- Králík, Oldřich. Kosmova kronika a předchozí tradice. Praha: Vyšehrad, 1976. 33-461-76
- Králík, Oldřich. Labyrint dávných dějin českých. Praha: Vyšehrad, 1970. 33-293-70
- Králík, Oldřich. Nejstarší rodokmen české literatury. Praha: Československý spisovatel, 1971. 22-064-71
- Králík, Oldřich. Šest legend hledá autora. Praha: Mladá fronta, 1966. 23-124-66
- Králík, Oldřich. V příšeří české protohistorie. Kus metodologie a polemiky, 1969
- Kraus, Jiří: Rétorika v evropské kultuře, 1998
- Ludvíkovský, Jaroslav. Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Praha: Vyšehrad, 1978. 33-508-78
- sborník. Medievalistická konference, 1963
- Lubac, Henri de, SJ. Medieval Exegesis. Volume I. The Four Senses of Scripture. Wm. B. Eerdmans Publishing: United States of America, Grand Rapids, 1998. ISBN 0-567-08634-8. 466s.
- Ludvíkovský, Jaroslav. Kristiánova legenda. Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Praha: Vyšehrad, 1978
- Mathauser, Josef. Historie českého národa v obrazech (vydáno asi 1930)
- Měřínský, Zdeněk. České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II. Praha: Libri, 80-7277-105-1
- MacCormack, Sabine. Shadows of Poetry. Vergil in the Mind of Augustine. University of California Press, 1998
- McKitterick, R. The Carolingians and the Written Word, Cambridge 1989.
- Momigliano, Arnaldo. On Pagans, Jews and Christians. Wesleyan University Press, 1987. ISBN 9780819562180. 357s.
- Mortensen, Lars Boje. Making of Christian Myths in the Pheriphery of Latin Christendom (ca 1000-1300). Museum Tusulanum Press, 2006. 978-8763504072
- Mortensen, Lars Boje. Medieval Narratives Between History & Fiction: From the Centre to the Periphery of Europe, c. 1100-1400. University of Chicago Press, 2014. 978-8763538091
- Múcska, Vincent(ed.). Kronika anonymného notára kráľa Bela (Gesta Hungarorum). Vydavateľstvo Rak. Budmerice 2000.
- Niederle, Lubor. Slovenské starožitnosti. I-VII. Praha: Bursík&Kohout, 1906-1927.
- Novotný, Václav. České dějiny. I.1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha. Praha: Jan Laichter, 1912.
- Novotný, Václav: České dějiny. I.2. Od Břetislava I do Přemysla I. Praha: Jan Laichter ,

1913

Pekař, Josef. Postavy a problémy českých dějin. Praha: Vyšehrad, 1990. 80-7021-057-5

Petts, David. Pagan and Christian: Religious Change in Early Medieval Europe. Gerald Duckworth & Co Ltd, 2011. 978-0715637548

Popper, Karl R. Logika vědeckého zkoumání. Praha: Oikoymenh, 1997

Ryan, Judith. Thomas, Alfred. Cultures of Forgery: Making Nations, Making Selves. Routledge, 2003. 978-0415968324

Robertson, D. W., Huppé, Bernard. Piers Plowman and Scriptural Tradition. Octagon Books: New York, 1969. reprint. LCCCN 74-96166. 259s.

Sadílek, Josef. Kosmovy staré pověsti. Ve světle dobových pramenů. Praha: Prospektrum, 2001. 80-7175-107-3

kol. Slovník antické kultury. Praha: Svoboda, 1974. 25-119-74

Sommer, Petr. České země v raném středověku. Praha: NLN, 2006. 80-7106-855-1

Stroh, Filfried Rudolf. Latina je mrtvá, ať žije latina! Praha: Oikoymenh, 2016.

Třeštík, Dušan. Kosmas. Praha: Svobodné slovo, 1966. 32-021-66

Třeštík, Dušan. Mýty kmene Čechů. 7.-10. století. Tři studie ke "Starým pověstem českým". Praha: NLN, 2008. 978-80-7106-646-0

Třeštík, Dušan. Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin. Praha: NLN, 2008. 978-80-7106-138-0

Třeštík, Dušan. Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871. Praha: NLN, 2010. 978-80-7422-049-4

Tříška, Josef. Rétorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku. Praha: Univerzita Karlova, 1975.

Turek, Rudolf. Čechy na úsvitě dějin. Praha: Orbis, 1963. 11-047-63

Turek, Rudolf. Čechy v raném středověku. Praha: Vyšehrad, 1982. 33-612-82

Turek, Rudolf. Počátky české vzdělanosti. Od příchodu Slovanů do doby románské. Praha: Vyšehrad, 1988. 33-778-88

Urbánek, Rudolf: Legenda t. zv. Kristiána ve vývoji předhusitských legend ludmilských i václavských a její autor. 1948

Veyne, Paul. Jak se píšou dějiny. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. 978-80-87378-26-7

Veyne, Paul. Věřili Řekové svým mýtům? Praha: Oikoymenh, 1999. 80-86005-78-X

Wihoda, Martin. Malat'ák, Demeter. Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Brno: Matice moravská, 2006. 80-86488-37-3

Wihoda, Martin. Morava v době knížecí. 906-1197. Praha: NLN, 2010. 978-80-7106-563-0

Wihoda, Martin. První česká království. Praha: NLN, 2015. ISBN 978-80-7422-278-8. 438s.

kol. Vznik a počátky Slovanů IV. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963 21-004-63

Žemlička, Josef. Čechy v době knížecí. Praha: NLN, 1999. ISBN 80-7106-196-4

Zástěra, Jaroslav. Znojemská rotunda a Velká Morava. Vlastním nákladem, Brno, 1990. 252s.

Zíbrt, Čeněk. Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. Praha: Academia, 1995. reprint. ISBN 80-200-0511-0. 176s.

Periodika

Chalupa, Aleš. Četl Caesar Dumézila? "Ideologie tripartie" a její přínos pro studium římského náboženství IN: Sacra aneb Rukověť religionisty, 2006, roč. 4, č. 1, ISSN 1214-5351.

Krappe, Alexander Haggerty. The Ploughman King I, II. A Comparative Study in Literature and Folklore. In: Revue Hispanique: Recueil Consacré á L'étude des Langues, des Littératures et de L'histoire des Pays Castillians, Catalans et Portugais. Volume 46,56. Paris, New York: Hispanic Society of America, 1919. reprint. 617+607s.

Ó'Meara, John. Virgil and Augustine: The "Aeneid" in the "Confessions". IN: The Maynooth Review / Reviú Mhá Nuad. Vol. 13 (Dec., 1988), str. 30-43

Elektronické zdroje

Moravia Magna. Společnost pro kulturu, historii a umění.

Dostupné z: <http://www.moraviamagna.cz/>

Quintela, Marco V. García. Dumézil, Momigliano, Bloch, between politics and historiography. In: Studia Indo-Europæa 2 (2002–2005). Str. 187-205.

Dostupné z:

http://webspersoais.usc.es/export/sites/default/persoais/marco.garcia.quintela/_configuration/pdfs/Garcia_Quintela_2005_DumxzilBtwnPoliticsxHistoriography.pdf

Sant'Agostino Dostupné z: <http://www.augustinus.it/>

Šrámek, Josef. Středověká listinná falza. Podvod, nebo prostředek uchování dějinné paměti?

Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/4/stredoveka-listinna-falza/>

The Fathers of the Church

Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/>

The Latin Library Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/>